

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
Социјална педагогија

Александар Донски
**ИСТОРИСКАТА УЛОГА НА РЕЛИГИИТЕ
ВО СОЦИЈАЛНАТА ПЕДАГОГИЈА**

- МАГИСТЕРСКИ ТРУД –

Штип, Мај 2011

Комисија за оценка и одбрана

Ментор:

Проф. д-р Кирил Цацков

Член:

Проф. д-р Владо Петровски (Претседател)

Член:

Доц. Д-р Борче Костов

ДОСЕГАШНИ ОБЈАВЕНИ ТРУДОВИ НА ОВАА ТЕМА

Заради фактот што вакво истражување досега не е спроведено во Република Македонија, а и заради фактот што јас, како автор на овој труд, го вршев ова истражување од релативно поново време, не постојат мои објавени трудови на оваа тема, со исклучок на семинарскиот труд под наслов „Активноста на религиите како историска основа за социјалната работа“ по предметот Историја и основи на социјално-педагошката работа (кој предмет го слушав од мојот ментор проф. д-р Кирил Цацков), претставен во електронска презентација на Педагошкиот факултет при УГД во рамките на вториот циклус студии.

ИСТОРИСКАТА УЛОГА НА РЕЛИГИИТЕ ВО СОЦИЈАЛНАТА ПЕДАГОГИЈА

Краток извадок

Во овој труд ќе го разгледуваме влијанието на религиите врз социјалната педагогија. Притоа, ова влијание ќе го разгледаме од два аспекта и тоа:

- Влијание насочено врз социјалната компонента од социјалната педагогија. Ова влијание се реализирало преку религиозните пораки со социјална содржина (да се помага на сиромашните, на гладните, на несреќните...). Ваквите пораки во суштина се фундамент на социјалната работа, т.е. на социјалната педагогија, како дел од социјалната работа.
- Влијание насочено кон воспитно-образовната компонента. Ова влијание се одвива преку воспитната дејност на религиозните институции. Ваквата воспитна дејност се одвива вон училиштето и семејството, со што и самата спаѓа во социјално-педагошки активности, ако се повикаме на сознанието според кое социјално-педагошката активност претставува воспитно-образовна дејност што се одвива вон семејството и училиштето.

Клучни зборови: улога, религии, социјална педагогија, социјална работа, христијанство, ислам, будизам, конфучионизам, хиндуизам, паганизам, таоизам, јудаизам

THE HISTORICAL ROLE OF THE RELIGIONS IN THE SOCIAL PEDAGOGY

Abstract

Every major religion has paid special attention toward the needs of the poor, the ill, and other categories of unprotected persons. This intercourse was clearly stressed in the holy books and manuscripts of these religions, and such human messages had direct impact on the conscience of the religions' numerous adherents, who thus undertake practical activities for providing help for those in need.

Thanks to these messages from the religions, the first hospitals for free healing appeared, as well as the first boarding houses for poor folk and hostels for orphans. This charitable social activity, through the centuries, will make conditions for the appearance of social labor.

On the other side, the religions left an eminent hallmark in education, not only through educational messages and instructions that they articulated, but also through the first organized forms of education and schools which originated exactly from the religious institutions. Such was the situation in different parts of the world.

The impact of the religions on the social pedagogy can be assessed through two aspects.

1. Through the historical aspect. We shall see that the religions since the earliest times made an impact on the collective human conscience for later acceptance of the practical deeds of organized social labor, as well as social pedagogy as an integral part of the social labor. Each of the religions we are mentioning, through its institutions and official articulations, encouraged its believers to take charitable and humanitarian action through helping the hungry, the poor and all others who need help. With this, the religions played a considerable role in the social sphere of human habitation. They were first notional abettors in the history of humankind which directed social activities. Such activities left their trace and were transmitted in the conscience of all future generations, which in the end helped create organized social labor and social pedagogy. An important contribution in the historical impact of the religions, in the appearance of social labor and social pedagogy, was also made by educational messages and teachings which mainly addressed ethical behavior and which were also articulated from the religious institutions since earliest times. In this manner, the historical role of the religions in

the creation of the social labor and the social pedagogy, as a constitutive part of the social labor, was rounded down. The religions, through their institutions and organized articulations, actually acted in the social as well the educational spheres, and these two spheres today provide the foundation of the social pedagogy (which is both a social and an educational process).

2. The religions have another level of their connection with the social pedagogy. It is rare that a religion does not undertake educational activity through its institutions. Because a large part of this educational activity takes place through the school and the family, we can say that this educational activity (at least partially) can be treated as a social-pedagogy activity because, according to relevant definitions, social pedagogy is treated as a third educational domain, i.e. as an educational process apart from the school and the family.

There is no doubt that the religion played an important role in the appearance of the social pedagogy, which is another strong proof for the magnificent contribution of the religion to human culture throughout history.

Key words: role, religions, social pedagogy, social labor, Christianity, Islam, Buddhism, Confucianism, Hinduism, Paganism, Taoism, Judaism

СОДРЖИНА

ИСТОРИСКАТА УЛОГА НА РЕЛИГИИТЕ ВО СОЦИЈАЛНАТА ПЕДАГОГИЈА (Краток извадок)	4
TITLE (Abstract)	5
СОДРЖИНА	7
1. ВОВЕД	8
2. ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРАТА	11
3. ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	13
4. МЕТОДИ НА ИСТРАЖУВАЧКАТА РАБОТА	15
5. РЕЗУЛТАТИ	17
5.1. Поим за Социјалната педагогија	17
5.1.1. Концептот на Наторп за социјална педагогија	24
5.1.2. Концептот на Нохл за социјална педагогија	26
5.1.3. Други концепти, толкувања и дефиниции за социјална педагогија	28
5.1.4. Врската помеѓу социјалната педагогија и социјалната работа	34
5.2. Поим за социјалната работа	35
5.3. Добротворните и воспитно-образовните активности во светски познатите религии	38
5.3.1. Библија и христијанство	40
5.3.2. Куран и ислам	58
5.3.3. Будизам	68
5.3.4. Јудаизам	73
5.3.5. Таоизам	77
5.3.6. Конфучионизам	78
5.3.7. Хиндуизам	81
5.3.8. Паганизам	85
5.4. Социјалните и воспитно-образовните активности во Македонија	90
6. ДИСКУСИЈА	108
7. ЗАКЛУЧОК	109
8. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	111

1. ВОВЕД

Религијата ја претставува најстарата идеолошка определба во човештвото. Пред појавата на организираната религија луѓето живееле во мали номадски групи во кои главно се хранеле со помош на лов. Тие тогаш верувале во разни натприродни сили.

Подоцна во неолитот (околу 10.000 год. пред Христа) луѓето го напуштиле номадскиот живот и почнале да живеат во постојани живеалишта, т.е. да одгледуваат растенија и добиток. Ова се случувало паралелно во разни делови на светот кога номадскиот живот постепено почнал да се заменува со земјоделски начин на живот. Како резултат на тоа се јавиле првите населби, села, градови и држави, т.е. практично се појавиле првите општества. Со појавата на организираното општество се јавиле и организираните облици на религијата (Shermer, 2004).

Покрај основната улога (верувањето во Бог и во живот по смртта), религијата низ историјата одиграла големо влијание и во други значајни сфери во културата на човештвото.

Притоа, кога велиме *религија* ги имаме предвид сите посериозни поголеми религиозни определби, а тоа се: христијанството, исламот, будизмот, хиндуизмот, јудаизмот, таоизмот, конфучионизмот, а овде ќе го спомнеме и паганизмот како значајна религиозна определба во антиката.

Една од важните улоги на религијата низ историјата била обезбедувањето социјална и економска стабилност над поголема популација. Ова може да се согледа преку следните активности:

- Организираната религија служела за да ја оправда централната власт која го поседувала правото да собира даноци за да ги обезбеди социјалните и безбедносни сервиси на државата. Заради тоа, во некои антички држави (Египет и Месопотамија), владетелите воедно биле и духовни (религиозни) водачи, па дури биле сметани и за богови.
- Организираната религија обезбедувала мир помеѓу неповрзани индивидуи. Порано племињата биле многубројни, но со релативно мал број членови и тие постојано војувале меѓу себе. Со појавата на организираната религија, дошло до помирување на овие племиња токму

заради заедничката религија, која била меѓусебна нитка на поврзување. (Shermer, 2004).

Постојат и други сфери во кои религијата оставила непосредно влијание. Некои од нив се: етиката, воспитанието, зачувувањето на народната традиција, социјалната помош и друго.

За улогата на религијата во етиката доволно е да спомнеме дека во сите сериозни религиозни учења најостро се осудени убиствата, самоубиствата, кражбите и други нечесни дејства, што впрочем, се и основни вредности на етичкото учење. Со ваквите пораки религиите несомнено имаат и воспитна дејност (на што во продолжение подетално ќе се задржиме).

Религиите одиграле непосредна улога како значаен фактор и во зачувувањето на народната традиција, па дури и во зачувувањето на етничката свест, посебно среде оние народи кои долговремено се наоѓале под ропство. Ова посебно дошло до израз на Балканот.

Понатаму, религиите одиграле непосредна значајна улога и во создавањето на социјалната работа, пред сè преку учењето да им се помага на сиромашните (што ќе биде исто така подетално обработено во продолжение).

Што се однесува до механизмот на своето влијание, т.е. начинот преку кој дејствуваат, религиите (религиозните организации) го реализирале и го реализираат преку пораки упатени кон своите верници и поддржувачи, било да се во писмена форма (преку религиозните ракописи и свети книги, т.е. текстови) било преку усни проповеди од страна на своите свештеници (во религиозните објекти или надвор од нив).

Влијанието на религиите врз сфери од човековото битисување може да биде непосредно (директно) и посредно (индиректно).

Директното (непосредното) влијание веќе го спомнавме во случаите кај влијанието во: етиката, воспитанието, социјалната помош, зачувувањето на народната традиција, обезбедувањето социјална и економска стабилност на поголема популација и друго.

Индиректното (посредно) влијание на религијата се забележува во оние области кои настанале (се развиле, се осамостоиле) од областите врз кои религијата имала директно (непосредно) влијание. На пример, ако кажеме дека религијата со своите морални пораки извршила директно идејно влијание во основните постулати на современата етика, тогаш може да се каже дека

религијата индиректно (посредно) имала влијание и врз оние дисциплини (области) кои настанале (се создале, се осамостоиле, се развиле) од етиката.

Од аспект на ваквата логика, во овој труд, ќе го разгледуваме влијанието на религиите врз социјалната педагогија. Притоа, ова влијание ќе го разгледаме од два аспекта и тоа:

а) Влијание насочено врз социјалната компонента од социјалната педагогија. Ова влијание се реализирало преку религиозните пораки со социјална содржина (да се помага на сиромашните, на гладните, на несреќните...), кои пораки во суштина се фундамент на социјалната работа, т.е. на социјалната педагогија, како дел од социјалната работа.

б) Влијание насочено кон воспитно-образовната компонента. Ова влијание се одвива преку воспитната дејност на религиозните институции. Ваквата воспитна дејност се одвива вон училиштето и семејството, со што и самата спаѓа во социјално-педагошки активности, ако се повикаме на сознанието според кое социјално-педагошката активност претставува воспитно-образовна дејност што се одвива вон семејството и училиштето (за што исто така ќе пишуваме поопширно).

За да ги објасниме овие врски подобро, во продолжение ќе објасниме што е тоа социјална педагогија, што е тоа социјална работа, каква е нивната меѓусебна поврзаност, како и каква е улогата на религиите во социјалната работа, а преку тоа и во социјалната педагогија.

2. ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРАТА

Во склад со она што го изложивме во воведот за основната содржина на овој труд, користената литература во ова истражување главно се состои од наслови ориентирани кон објаснување на главните термини кои овде ќе бидат третирани, а тоа се: социјалната педагогија како составен дел од социјалната работа, т.е. нераскинливата врска помеѓу нив, како и историската улога на религиите во создавањето на социјалната работа, која ќе биде поткрепена со извадоци од соодветните религиозни книги во кои се потенцираат воспитно-образовните пораки и пораките за добротворни активности како основа за појавата на социјалната помош, што со текот на времето ќе прерасне во организирана социјална работа. Значи, литературата со која се користевме во ова истражување (а чиј детален преглед го приложуваме во поглавието „Користена литература“) е целосно во склад со темата што овде ја обработуваме.

Главна доминираат единици кои можат да се сместат од две одделни групи во склад со посебните тематски области.

Првата е посветена на социјалната педагогија и социјалната работа воопшто. Се користевме со литература преку која ги претставуваме основните поими на социјалната педагогија (историјат, настанок, активности, примена). Ова заради фактот што во овој труд практично истражуваме за историската и идеолошка компонента на социјалната педагогија. Притоа во ваквата литература се служевме со делата на еминентни и пошироко признати автори кои пишувале за социјалната педагогија.

Втората тематска група единици од литературата со која се користевме е посветена на религиите. Овде доминираат светите книги на светски најпознатите религии кои ги истражувавме со цел да откриеме и претставиме податоци за темата што во продолжение ја обработуваме, конкретно за артикулациите насочени кон добротворни и воспитно-образовни активности. Воедно се служевме и со дела кои ги пишувале авторитети од областа на социјалната и воспитно-образовна улога на секоја религија поединечно.

Покрај хартиените верзии, некои единици ги користевме и од нивната електронска верзија достапна на Интернет.

Практично, литературата што ја користевме во ова истражување во целост ја поткрепува тезата за историската улога на религијата, која преку своите социјални и воспитно-образовни активности, одиграла значајно влијание врз подоцнежната појава на организираната социјална работа и на социјалната педагогија како дел до социјалната работа.

3. ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Религијата во македонското општество, во периодот од по Втората светска војна, па сè до падот на комунизмот (1990 година), беше запоставувана и потценувана, секако во склад со доминантното марксистичкото учење, кое својот однос кон религијата го засновуваше врз фамозната мисла на Карл Маркс „религијата е опиум за народот“ (Marx, 1844). Во склад со тврдењето дека “Бог не постои“, атеизмот беше систематски форсиран како составен дел од државната комунистичка идеологија. Религијата не беше забранета, меѓутоа беше сместена на маргините од општеството. Така, на пример (со исклучок на неколкуте сопствени печатени изданија во мали тиражи), религиозните претставници немаа пристап во медиумите кои во тоа време беа во државна сопственост. Во училиштата се учеа лекции со анти-религиозна содржина (посебно по предметот марксизам, кој беше задолжителен предмет во средните училишта, на факултетите, но и за време на отслужувањето на обавезниот воен рок).

Заради децениски форсираниот државен атеизам кај нас систематски се правеа обиди да се инсталира анти-религиозна колективна свест, што секако дека не остана без резултат, па во извесна мера, истата се чувствува и денес (иако од падот на тој режим поминаа речиси две децении).

Но, се разбира дека ваквиот едностран пристап што го форсираа експонентите на комунистичката идеологија не претставува вистински одраз на улогата на религијата во човековата историја и култура (што веќе го навестивме во воведниот дел, а ќе го објасниме и во продолжение). Во рамките на ваквата улога религијата оставила свое влијание и врз создавањето на социјалната работа, т.е. на социјалната педагогија како составен дел од социјалната работа.

Поаѓајќи од овие сознанија, ги формулиравме и целите на ова истражување.

Така, на пример, цел на ова истражување е да се обидеме да докажеме дека религијата одиграла важна идејно-историска улога во создавањето на социјалната педагогија. Добротворните активности што уште од дамнешни времиња ги пропагираат и практикуваат сите посериозни религии во светот

претставуваат идејна основа за подоцнежната појава на организираната социјална работа, чиј составен дел е социјалната педагогија. Религиите биле најзначајниот идеен импулс што ги поттикнувал луѓето во минатото (па и денес) кон правење добри дела кон другите луѓе (помош на сиромашните, гладните, болните и сл.).

Цел на ова истражување е и да се докаже воспитно-педагошката улога на религиите. Ова заради фактот што воспитно-образовната компонента (заедно со социјалната) го претставува фундаментот на социјалната педагогија. Имено, токму религиите ги поттикнувале луѓето на високо морално однесување (да не се краде, да не се лаже, да не се убива и сл.) и друг вид позитивни воспитни пораки. Со ова практично религиите (преку своите институции) вршеле и вршат токму социјално-педагошка дејност, т.е. вршат воспитно-образовна функција вон семејството и училиштето.

Цел на овој труд ќе биде и спротивставување на анти-религиозните тенденции какви со децении беа форсирани во нашата средина и чии последици до денес се чувствуваат. Нудењето докази за историската идејна улога на религиите во создавањето на социјалната педагогија, ќе биде уште еден аргумент повеќе во насока на вистината за позитивната улога на религиите во историјата на човештвото (наспроти нивниот третман за време на комунистичкото едноумие).

Потенцираме и дека оваа тема кај нас досега не е посериозно истражувана.

4. МЕТОДИ НА ИСТРАЖУВАЧКАТА РАБОТА

Во склад со карактерот на ова истражување, како метод ќе го користиме методот на теориска анализа. Ова значи дека прво ќе ги детектираме и собереме податоците (фактите) кои ни се потребни за темата што ја обработуваме. Во конкретниот случај тоа ќе бидат факти поврзани со:

- 1) Поимот, настанокот и предметот на социјалната педагогија. За овој дел ќе се користиме со извори на факти (сознанија, дефиниции, теории, ставови) од делата на познати и признати автори кои се занимавале со социјалната педагогија и кои оставиле значајна трага во оваа наука.
- 2) Поимот, настанокот и предметот на социјалната работа (чиј составен дел е социјалната педагогија). И за овој дел ќе се користиме со извори на факти (дефиниции, теории) од делата на познати и признати автори и енциклопедии кои ја третираат социјалната работа.
- 3) Цитати од пишаните дела произлезени од светски најпознатите религии. Овие извори на факти се лоцирани во светите книги, светите ракописи и друг вид писмени артикулации од светски познатите религии (христијанството, исламот, јудаизмот, будизмот, таоизмот, конфучионизмот, хиндуизмот и паганизмот како религиозна определба во антиката). Овие цитати (факти) ќе бидат исклучиво поврзани со темата што ја обработуваме, а тоа се недвосмислените и прецизни артикулации за помош кон сиромашните, болните и гладните, затоа што токму ваквите артикулации, оставиле влијание врз свеста на верниците практично да им помагаат на оние на кои помош им е потребна со што, со текот на времето, дошло до појава на организираната социјална работа и до социјалната педагогија како нејзин составен дел. Ќе направиме осврт и на фактите кои ја потенцираат воспитно-образовната функција на религиите и други нивни активности во таа насока (отворање воспитно-образовни институции и сл.).

Потоа ќе поминеме на анализа на содржината на овие факти, а потоа и на претставување на заклучокот од таа анализа од аспект на темата што ја истражуваме.

Освен методот на теориска анализа, во ова истражување делумно ќе биде користен и историскиот пристап и тоа преку претставувањето и анализата на фактите околу условите за настанок и самиот настанок на социјалната педагогија, потоа за нејзината врска со социјалната работа, како и за историските врски помеѓу религијата и социјалната работа и социјалната педагогија како составен дел од социјалната работа.

5. РЕЗУЛТАТИ

За да ги претставиме резултатите на истражувањето поврзано со темата на овој труд, а тоа е идејно-историската улога на религиите во социјалната педагогија и социјалната работа (чиј составен дел е социјалната педагогија), должни сме најнапред да дадеме толкување на основните поими со кои овде се занимаваме, а тоа се: социјалната педагогија, социјалната работа, религијата и нивната поврзаност, т.е. влијанието на религијата врз настанокот на социјалната педагогија.

5. 1. Поим за Социјалната педагогија

За да го објасниме поимот за Социјална педагогија, најнапред треба да се навратиме накратко на почетоците на педагогијата, т.е. на процесите во воспитанието и образованието низ историјата и нивната социјална компонента.

Познато е дека уште во антиката постоеле лични воспитувачи. Таков пример е опишан во „Илијадата“ (Деветта книга), каде читаме дека таторот на Ахил се викал Феникс. Свој татор (педагог и учител) имал и Александар Македонски во лицето на Аристотел, а таков бил случајот и со други личности во антиката.

Во Рим (но и во некои други земји од антиката) педагозите биле робови, кои имале задача да ги воспитуваат и надгледуваат машките деца во побогатите семејства. Надгледувањето на децата тие го правеле дури и на улиците, а во семејствата често пати биле прифаќани како нивни составен дел.

Што се однесува до социјалната компонента на воспитанието, познато е дека уште Платон и Аристотел дискутирале за тоа како образованието и воспитанието можат да придонесат во социјалниот развиток.

Во Средниот век педагогијата главно била поврзана со активноста на таторите и на наставниците.

Од овој период ќе го издвоиме ликот и делото на Чехот Јан Амос Коменски, кој претставува една од клучните фигури во развитокот на педагогијата. Тој се родил во 1592 година во Моравска. Неговиот татко бил

воденичар, но кога Јан имал само дванаесет години, останал сирак, па за него се грижеле роднините. По завршувањето на основното училиште, не можел веднаш да се запише во средно училиште, туку три години морал да работи затоа што роднините што го чувале не биле заинтересирани за неговото натамошно школување. На возраст од шеснаесет години се запишал во средно училиште. Во тоа време во училиштата владееле тешки методи за настава, која била одржувана на латински, а материјалот требало да се учи наизуст. Но, во ова училиште Коменски покажал голема способност, па овде кај него се родил критичкиот однос кон наставата и наставните методи. По завршувањето на средното училиште, сектата „Чешки браќа“ (на која претходно припаѓал неговиот татко) го финансирала за да го продолжи своето школување на Гербонскиот универзитет, каде ги проучувал делата на мислителите од античкиот свет и на хуманистите. По враќањето во татковината Коменски бил поставен за управник на училиштето „Чешки браќа“ и станал општински свештеник. Како раководител на училиштето тој развил енергична работа насочена кон реорганизација на школството и воведувањето нови наставни методи. Бил повикан и во Англија и Шведска да организира нови и да ги реорганизира старите училишта. Според многу истражувачи токму Коменски ги поставил темелите на педагошката наука и токму Коменски прв практично работел во училиштата според новите методи што ги разработил. Негово најпознато дело е „Голема Дидактика“. Коменски починал во 1670 година.

Слика 1. Јан Амос Коменски (1592 – 1670)

Figure1. Jan Amos Komenski (1592 – 1670)

Што се однесува до социјалната педагогија, првите импулси за нејзината појава како теорија и практика се појавиле во периодот на ренесансата и реформацијата (Hamalainen, 2003). Имено, сè до XVIII век во Франција на децата се гледало како на „мини-возрасни“ лица. Тие носеле исти облеки како возрасните и нивното детство ни од далеку не наликувало на детството на денешните деца како период на учење, невиност и сигурност. Прв кој посериозно се спротивставил на оваа состојба бил Жан Жак Русо (Jean-Jacques Rousseau), кој направил темелни промени преку својата филозофија на образованието.

Слика 2. Жан Жак Русо

Figure 2. Jean-Jacques Rousseau

Основа на неговата теорија било верувањето дека луѓето се раѓаат како добри суштества, блиски до природата, но подоцна, под влијание на општеството и институциите, тие се денатурализираат, т.е. се оддалечуваат од природата. Теоријата на Русо била насочена кон одгледување на децата во склад со природата и природните закони, како и кон зачувување на доброто во нив. Овие идеи тој ги претставил во својата новела „Емил“ (Emile), објавена 1762 година. Во неа тој го претставил воспитанието на фиктивниот лик Емил во склад со тоа што тој го сметал како принцип на природното воспитание и

образование. Негова намера била да се зачува детската „оригинална перфектна природа“ преку внимателен воспитно-образовен процес заснована врз анализа на различни психо-физички стадиуми низ кои детето минува, почнувајќи од своето раѓање, па сè до станувањето возрасен (Stewart & McCann, 1967). Со ваквиот концепт кон децата и нивната блискост до природата Русо направил радикални промени во односот на општеството кон децата. Меѓутоа, тој не успеал своите идеи да ги спроведе во практика.

Сепак, од неговите идеи биле инспирирани неговите следбеници меѓу кои посебно се истакнал Швајцарецот Јохан Хајнрих Песталоци (Johann Heinrich Pestalozzi), кој се родил 1746, а починал 1827 година.

Слика 3. Јохан Хајнрих Песталоци
Figure 3. Johann Heinrich Pestalozzi

Од идеите на Русо тој развил метод на холистичко воспитание, според кое, сликовито кажано, „главата, срцето и рацете“ на детето се наоѓале во хармонично единство. Притоа, кога се мислело на „главата“ се имало предвид интелектуалното стимулирање на децата преку предизвикување на нивната љубопитност кон светот околу себе. На тој начин се очекувало кај децата да се создаде когнитивен капацитет за размислување. Кога, пак, се мислело на „срцето“ се имало предвид доброто суштество кое лежело во секој човек

(Heafford, 1967), кое исто така требало да биде сочувано. Што се однесува до рацете тие го симболизирале фактот дека учењето воедно претставува и физички процес во кој е вклучено целото тело затоа што „физичките вежби обезбедуваат развиток на духот“ (Heafford, 1967).

Во периодот помеѓу 1781 и 1787 година Песталоци го објавил својот познат роман под наслов „Линхард и Гертруда“, со кој роман Песталоци станал познат во целиот културен свет. Романот изобилува со сентименталност и народни илузии. Во неговата фабула се раскажува за сидарот Линхард и неговата сопруга Гертруда, кои иако живеат во тешка социјална состојба, сепак вешто успеваат да ги воспитаат своите деца. Најглавно средство во ваквото воспитување е работата. Тие живеат во село кое му припаѓа на благородникот Арнер, но кој живее во градот, додека со селото управува извесен управник Гумелија. Тој на народот му наметнува големи давачки, отвора меана каде селаните се опиваат и се збогатува. Но, Гертруда, со помош на останатите селани му ги отвора очите на сопственикот Арнер и го запознава со вистинската состојба во селото. Постепено сопственикот Арнер, заедно со Гертруда, учителот и свештеникот, работејќи заедно, во основа ја менуваат состојбата во селото. Со текот на времето во селото се отвораат болница и училиште. Во училиштето учителот ги применува истите принципи на воспитување како што ги применува Гертруда во своето домашно воспитување, а кои во суштина претставуваат вешта комбинација помеѓу образованието и продуктивната работа. Практично овде Песталоци сакал да ја промени состојбата во селото со помош на добриот благородник и свештеникот, а вистинската педагошка вредност на овој роман е во тоа што во него тој воведува нов систем на воспитување во кој секоја мајка може и треба правилно да ги воспитува и учи своите деца (Јесипов, Гончаров, 1949, стр. 535).

Песталоци извршил најголемо влијание на целокупниот развиток на педагошката мисла на XIX век. Големiot руски педагог К. Д. Ушински, истакнувајќи дека задача на училиштето е да ја развие способноста на децата, да се развие нивното согледување на околината и на природата на општествените односи и да ги оспособи за самостоен разумен живот и работа, пишува дека ваквата идеја била „големо откритие на Песталоци, откритие кое на човештвото му донело и му донесува повеќе корист отколку откривањето на Америка. Целиот страдалнички живот на овој, до фанатизам, голем ентузијаст

одвај бил доволен да ја стави оваа идеја во редот на малиот број живи творечки идеи што го придвижуваат човештвото.“ (Ушински, 1875, стр. 333).

Овие идеи подоцна уште повеќе ги развил следбеникот на Песталоци по име Фридрих Фробел (Friedrich Frobel) кој иницирал Движење за основање детски градинки според овие стандарди, т.е. такви детски градинки во кои ќе се практикува педагошка грижа кон децата уште од најраната возраст.

Во овој период почнал да се јавува концепт на образование поврзан со социјалниот развој. Значајна улога во ова имал Фридрих Ернест Шлермахер (Friedrich Ernest Schleiermacher), познат теолог и филозоф (1768 – 1834). Тој се заложил за „образование на заедницата“

Ваквите тенденции за кратко време се прошириле и низ Европа (Австрија, Италија, Полска) што довело до создавање на ново воспитно-образовно движење. Полјакот Јануш Корчак (Janusz Korczak) организирал и предводел два дома за сираци во кои кон децата бил востановен однос заснован врз голема почит. Како резултат на сето ова, децата почнале да биваат третирали како еднакви човекови суштества како возрасните. Корчак рекол дека „децата не стануваат луѓе, затоа што тие веќе се луѓе“. Тој дури среде сирачињата, за кои се грижел, создал еден вид „Детска република“, во која децата формирале „Детски суд“ и „Детски парламент“ (Lifton, 1988). Така дошло до една општа тенденција кон создавање похуман однос кон децата. Ваквото ново воспитно-образовно движење ја втемелило педагогијата како фактор за социјални промени (Boyd & Rawson, 1965). Образованието и воспитанието сега не биле лоцирани само во училниците, туку биле создадени нови пунктови за социјално-педагошка активност и ваквата практика наишла на плодно поле во многу земји. Сите вакви активности практично биле првите импулси во областа на педагогијата кои ја навестувале подоцнежната појава на организираната социјална педагогија.

Што се однесува до самиот поим *социјална педагогија*, тој за прв пат се спомнува во средината на XIX век во Германија како синоним за колективната педагогија, која претставувала спротивност на т.н. индивидуална педагогија што дотогаш била практикувана, т.е. таа била третирана како алтернативен начин за школување. Од втората половина на XX век социјалната педагогија во повеќе европски земји нераскинливо се поврзува со социјалната работа и социјалното воспитание.

За поширока примена на поимот социјална педагогија најзаслужен е Адолф Вилхелм Дистервег (Adolph Wilhelm Diesterweg). Се родил во 1790, а починал 1866 година. Тој бил пруски мислител кој се занимавал со образовниот систем. Тој верувал дека луѓето се способни за почит кон другите и грижа за другите, како и за дејствување насочено кон напредокот и доброто на заедницата (Gunter, 1944). Дистервег се залагал за реформа во школството и ја истакнувал улогата на образованието во водењето на социјалните промени. Дистервег под поимот социјална педагогија сфаќал образовна акција која има за цел помош на социјалните случаи во општеството. Тој за прв пат го спомнал терминот социјална педагогија во 1850 година во делото „Прирачник за образование на германските учители“.

Слика 4. Адолф Вилхелм Дистервег

Figure 4. Adolph Wilhelm Diesterweg

Значи, од историски аспект гледано, социјалната педагогија е заснована врз верувањето дека со помош на воспитанието може да се влијае врз социјалните околности (Hamalainen, 2003), како и врз тоа дека воспитанието не може да се однесува само на децата, туку и на возрасните, на пример, во насока на позитивна промена во нивниот однос кон децата.

Веќе ги спомнавме настаните што се случувале во областа на педагогијата, кои придонеле за појавата на социјалната педагогија. Меѓутоа, причини за појавата и развојот на социјалната педагогија имало не само во

педагошката, туку и во социјалната сфера и тоа уште од XVIII век. Во овој век, се засилува индустриската револуција, т.е. откривањето нови машини за производство што предизвикало криза, а потоа и укинување на мануфактурното производство. Заради тоа голем број работници останале без работа. Тоа довело до осиромашување на широки слоеви од населението и до заострување на односите помеѓу буржоазијата (капиталистите) и работниците, кај кои се јавиле првите посериозни облици на незадоволство и отпор. Главно се барале подобри услови за работа, скратено работно време и сл.

Ваквата состојба се одразила и врз децата на отпуштените работници. Во голема мера овие деца се нашле на маргините на општеството, па во XIX век државата пројавила интерес и за воспитниот карактер на социјалната помош. Значи, социјално-педагошките активности изворно се поврзани и со индустријализацијата која предизвикала нови облици на социјални проблеми. Како резултат на тој процес се јавиле деца и возрасни на кои им била потребна социјална помош (Bouillet D., Uzelac S., 2007). Важен механизам со кој општеството можело да се спротивстави на новите проблеми било образованието, како на заедницата, така и на семејството. Образованието и социјалната помош се комбинирале во теорија и во пракса, со што се создале предуслови за развото на социјално-педагошките установи во општеството. Значи социјалната педагогија се развила како систем на организирани активности на општеството насочени кон ублажување на социјалните проблеми (Bouillet D., Uzelac S., 2007).

Уште со појавата на социјалната педагогија се јавиле различни концепти за нејзино толкување. Притоа се истакнале концептите на Паул Наторп, Херман Нохл и уште некои. Ќе направиме краток осврт кон некои од нив.

5. 1. 1. Концептот на Наторп за социјална педагогија.

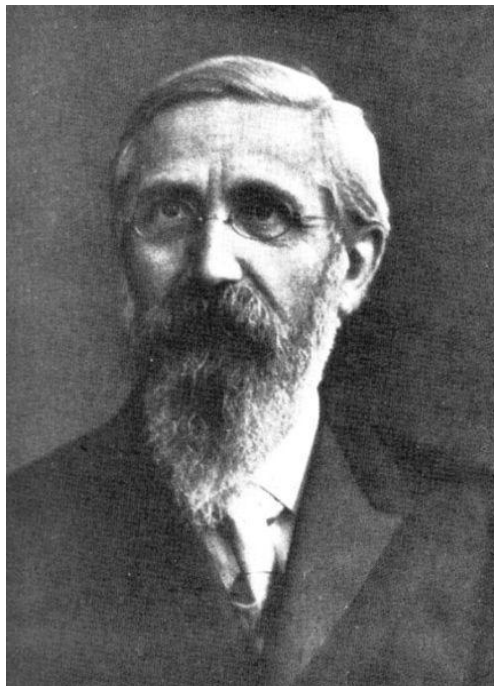
Паул Наторп (1854 – 1924) се истакнал по тоа што прв се обидел плански да се спротивстави на расцепот во германското општество преку својот концепт на социјална педагогија. Тој во прв план ја ставил заедницата, а под поимот социјална педагогија ја означил педагогијата која дотогашната индивидуалистичка педагогија ја менува со идеалот на заедништвото, т.е.

заедницата (Marburger, 1979). Своите ставови Наторп ги опишал во своето дело „Социјална педагогија“, од 1898 год.

Според него поединецот постои само во заедницата, заедницата не постои надвор од поединецот и таа овозможува воспитување и образование на поединецот. Воспитанието е условено со животот во заедницата.

Значи, според Наторп поимот социјална педагогија го изразува принципиелното признание дека воспитанието на поединецот е зависно и од социјалата. Заради тоа темите на социјалната педагогија ги претставуваат социјалните услови на образованието и образовните услови на социјалниот живот.

Природно средство за постигнување на целта на социјалната педагогија било образованието на широките народни маси, кое требало да се одвива во три слоја: воспитание во семејството, создавање единствена народна школа и слободно самообразование на возрасни во високи школи. Образованието не требало да биде привилегија на само еден општествен слој (Bouillet D., Uzelac S., 2007).

Слика 5. Паул Наторп

Figure 5. Paul Natorp

5. 1. 2. Концептот на Нохл за социјална педагогија

Во Германија во 1922 година постоел Државен закон за социјална заштита на младите, кој за прв пат посветил внимание на воспитанието (Marburger, 1987). Воспитанието опфаќало и социјална нега со што биле создадени претпоставки за социјална заштита на децата и младите. Вака дефинирана социјалната заштита теоретски ја разработил и образложил филозофот и педагог Херман Нохл (1879 - 1960). Тој развил теорија за општествено и државно воспитание во социјалната заштита и сето тоа го нарекол *социјална педагогија*. Според него социјалната педагогија претставува теоретска рамка на социјалната работа (Hamalainen, 2003).

Нохл развил концепт на образование кое било насочено кон народот и заедницата, со тенденција да се воспостави национално единство. Тој се залагал за отворање основни училишта во руралните средини, како и за поттикнување на уметничкото и на физичкото воспитание. Херман Нохл сметал дека социјалната педагогија може да биде основа за општи промени во германскиот школски систем. Тој и практично активно членувал во Движењето за заштита на деца и младинци под името „Социјално-педагошко движење“ (Bouillet D., Uzelac S., 2007).

Во својот концепт Нохл нашол три извори за социјална заштита, за кои понудил соодветни решенија:

1. Спротивставување на социјалните, морални, телесни и духовни неволји настанати како резултат на индустрискиот развoтoк.
2. Отуѓување од Бог, раскинување со начелата на христијанскиот морал, на што требало да се одговори со повторно воспоставување на христијанското семејство и христијанскиот начин на живот.
3. Зголемување на општествената улога на жената, која е темел на семејството. Тој заговарал буђење на женското движење и повторно востановување на улогата на жената во општеството.

Според Нохл социјалната педагогија претставува социјална активност која има за цел обезбедување корист на воспитаникот, која ќе се постигне со помош на образование и воспитание на децата и младите со што во крајна линија ќе доведе до намалување на социјалните проблеми.

Слика 6. Херман Нохл

Figure 6. Herman Nohl

4. 1. 3. Други концепти, толкувања и дефиниции за социјална педагогија

Освен концептите на Наторп и Нохл постојат и други концепти, толкувања и дефиниции за социјалната педагогија.

Така, на пример, дефиниција на социјалната педагогија понудила и Гертруда Баумер (Uzelac, 1995). Според неа социјалната педагогија е сè она што е воспитание вон училиштето и семејството. Социјалната педагогија претставува општествена и државна социјална заштита која се одвива вон училиштето.

За време на национал-социјализмот во Германија кон социјалната педагогија бил воведен тоталитарен пристап, при што индивидуалната волја била подредена на „доброто на заедницата“ и на наводни „повисоки принципи“. Национал-социјалистичкиот начин на владеење ја заменил демократијата со тоталитаризам и авторитарност. Тоа довело до миноризација на поединецот. Влијанието на општествено-социјалните групи (семејството, Црквата и сл.)

било маргинализирано и заменето со влијание на национал-социјалистичката идеологија, која дејствувала преку своите органи. Главна цел на секоја индивидуа била доброто на заедницата, на која припаѓале само оние кои имале „чисто потекло“.

Овде практично државата, според сите сегменти на расната теорија, навлегла во најинтимните сфери во семејството, образованието, репродукцијата и телото. Социјалниот авторитет и државното насилство станале замена за личната слобода (Sunkel, H. and Otto, H.-U. 1997). Биле организирани и кампови како инструменти на социјалната дисциплина во кои во пракса се спроведувале идеите на подреденоста на индивидуата во полза на заедницата и во насока на идентификација со групата.

Меѓутоа, непосредно по војната во Германија (но и во други земји) имало реакција на ваквото сфаќање на социјалната педагогија, па работите тргнале во друга крајност. Во овој период, во прво време, сè уште постоел страв дека воспитната социјализација вклучена во социјалната педагогија е насочена кон потребите на нацијата за сметка на индивидуата. Заради тоа во овој период повторно било обрнато внимание на индивидуалното образование, кое било третирано како посигурна опција во однос на групното образование од претходниот национал-социјалистички период. Ваквата состојба полесно почнала да се надминува, а позначаен теоретичар кој се зафатил со ова бил Левин (Lewin) од САД. Тој ја потенцирал важноста на образованието на помали групи од аспект на полесно решавање конфликти и промовирање на демократијата. Слични напори биле спроведени и во британските едукативни центри во Германија непосредно по Втората светска војна (Stewart, 1987).

Карактеристично за социјалната педагогија по Втората светска војна е и тоа што таа се развила како посебно воспитно подрачје, а во овој процес најмногу се истакнал Клаус Моленхауер (Klaus Mollenhauer) (1928 – 1998) со своите следбеници (Bouillet D., Uzelac S., 2007). Според Моленхауер воспитната запоставеност, исто како и сиромаштијата, бара општествена интервенција, т.е. општествена помош, па во склад со тоа социјалната педагогија претставува практична врска на севкупните институционални средства кои се на располагање во надминувањето на недостиг на училишно и семејно воспитание (Marburger, 1987). Моленхауер се залагал за отворање нови социјално-педагошки институции, при што се стремел социјалната

педагогија да ја доведе до степен на воспитно дејствување спрема децата и младите, притоа признавајќи дека таа е сепак дел од социјалната заштита. Социјалната педагогија ги опишува активностите за општествената грижа кон воспитанието на децата, а воедно и за врските помеѓу индивидуата и општеството (Mollenhauer, 1964). Според него социјалната педагогија претставува дел од педагогијата која го покрива целокупното образование вон училиштето и семејството.

Денес во многу европски земји социјалната педагогија се смета за посебна научна дисциплина, чиј развој е тесно поврзан со развојот на педагошката и социјалната работа (Kobolt, A. 1997, 29).

Според документот на Европскиот уред на Меѓународното здружение на социјалните педагози, социјалната педагогија е дефинирана како теорија за начините на кои психолошките, социјалните и материјалните услови ја поттикнуваат или намалуваат можноста на општ раст и развој на квалитетот на животот на поединците и општествените групи (Bouillet D., Uzelac S., 2007, 35).

Социјалната педагогија претставува наука, теорија и пракса на превенирање и ублажување на тешкотиите на социјалната интеграција на личностите со нарушено однесување и таа обезбедува помош во воспитанието на поединците и специфичните општествени групи.

Според Меѓународното здружение на социјални педагози (AIEJI, 2005) основна задача на социјалната педагогија претставува процесот на социјална интеграција заради поддршка и помош на социјално исклучените личности и ризични групи, како би можеле во променливите општествени услови да ги развиваат личните потенцијали.

Според Камерон социјалната педагогија претставува академска дисциплина, која е заснована на неколку други дисциплини, како што се: образование, социологија, психологија и филозофија. Како концепт социјалната педагогија е втемелена врз хумани вредности и во неа децата играат активна улога. Според Камерон социјалната педагогија претставува образование во најширока смисла (Cameron, 2004).

Според Корнбек социјалната педагогија претставува дел од социјалната грижа, заснована врз педагошки принципи (Kornbeck, 2009).

Сличен став има и Хамалајнен (Hamalainen, 2003). Според него социјалната педагогија се појавила за да ги решава специфичните социјални проблеми преку образованието. Заради тоа што секоја култура си има свои посебни проблеми, решенијата за тие проблеми, исто така се уникатни. Заради тоа, не постои општо прифатена дефиниција за социјалната педагогија, што значи дека нејзиното значење се определува врз основа на специфичниот контекст во кој истата е употребена.

Во Велика Британија концептот на социјална педагогија е дефиниран преку активноста и документите на „The Children's Workforce Development Council“, каде истата е дефинирана како *„педагошки приод заснован врз сликата за детето како комплексно социјално суштество со богат и исклучителен потенцијал.“* (Cameron, 2004). Во продолжение на оваа дефиниција се вели *„За педагозите не постои универзално решение и секоја ситуација бара одговор заснован врз комбинација на информации, емоции, самосознание и теорија.“*

Според Care Matters *„социјалната педагогија обезбедува теориска и практична рамка за разбирање на детскиот развој. Таа е посебно фокусирана на градењето врски низ практичен ангажман користејќи вештини како што се уметноста и музиката... Таа обезбедува основа за вежбање на оние кои работат со децата во многу европски земји“* (DfES, 2007a: p.58).

Иако сите дискусии за социјалната педагогија се концентрирани кон децата и младите, таа се применува и кон возрасните кои имаат потреба од социјална помош.

Значи терминот „социјална педагогија“ се користи како термин за активност која е некаде помеѓу социјалната работа и образованието, т.е. прави спој помеѓу нив. Овој термин во некои држави, како што се Германија, Холандија и Унгарија, ги опфаќа активностите на социјалните работници без разлика дали работат со деца или со возрасни (Galuske 2009). Со порастот на установите за грижа на децата во Велика Британија исто така пораснал интересот за социјалната педагогија како начин на работа на професионалниот развој на овие области од државните активности (Cameron, 2004). Некои, пак, дури го користеле терминот „социјална педагогија“ за да ја опишат работата во училишните одделенија (Blatchford, 2003).

Како и да е, секоја дефиниција за социјална педагогија треба да ја потенцира важноста на нејзината врска со социјалниот контекст. Како академска дисциплина социјалната педагогија е насочена кон грижата на човековото образование и вклучување во општеството.

Сето досега изложено значи дека, со текот на времето, преку развивањето на социјалниот систем, социјалната педагогија не тргнала по курсот што своевременно го зацртал Дистерверг. Наместо реформа на школството, социјалната педагогија почнала да се развива во насока на трета област на образованието покрај семејството и училиштето. Ова се согледува преку практикувањето на социјалната акција која има за цел да ја промовира човековата благосостојба преку воспитание на децата или да се справува со социјалните проблеми преку овозможување на луѓето сами да си ги средуваат своите животи.

Вака сфатената социјална педагогија во практика почнала да се артикулира преку младински проекти, нега на болни и изнемоштени лица, образование на родители, работа со престапници, соработка со црковните добротворни активности и сл. Поврзаноста со социјалните проблеми ја сместија социјалната педагогија на иста линија со социјалната работа, т.е. како дел од социјалната работа. Во Германија и официјално социјалната работа била поделена на два главни огранока: социјален менаџмент и социјална педагогија. Речиси половината квалификувани социјални работници во Германија биле обучени и како социјални педагози (Cannan, 1992).

Што се однесува до САД, интересно е да кажеме дека многу идеи кои предизвикале дискусии во врска со социјалната педагогија во доцниот деветнаесетти век извршиле влијание врз развитокот на американската воспитно-образовна мисла. Од доцниот деветнаесетти век во САД излегувало списание со теми од социјалната педагогија. Главен протагонист на идеите на социјалната педагогија во тоа време во САД бил Девеј (Dewey), кој на педагошките идеи и сознанија на Русо, Фробел и Песталоци, во чиј центар било детето, им додал моќна димензија, која главно се состоела од тоа што искуството потребно за учење било црпено од животот во заедницата. На тој начин одделението во кое тој предавал било третирано како заедница, т.е. како место во кое се одвивале групни активности, каде луѓето меѓу себе

соработувале. Наставниците во оваа заедница исто така се вклучувале со активности во интерес на заедницата.

Следбениците на Девеј, како што се Мери Паркер Фолет (Mary Parker Follet) и Едвард Линдмен (Eduard Lindeman) исто така го проучувале развитокот на социјалната педагогија во Германија.

Овие идеи наишле на плодно тло и во Велика Британија посебно среде асоцијациите и центрите во заедницата, кои се занимавале со воспитно-образовна дејност во заедницата и работа со младите. Ова посебно дошло до израз во втората половина на шеесеттите години на дваесеттиот век. Потоа извесен период социјалното воспитание станало најзначаен начин за опишување на содржината и процесите во работата со млади. Но, ваквата тенденција подоцна била напуштена, па социјалната педагогија повторно била третирана како неформално образование за што постоела силна теориска основа (Smith, 1988).

Идејата на социјалното воспитание била предмет на дебата помеѓу учените во Велика Британија. Социјалното и личното образование, потоа личното и здравствено воспитание, биле дел од програмата на многу училишта. Во седумдесеттите години на дваесеттиот век во социјалната работа и социјалната грижа се појавил тренд за повторно организирање центри за возрасни со посебни воспитно-образовни потреби. Во најново време во Велика Британија со порастот на интересот во барањето среќа и благосостојба се засилува и движењето кое има префикс на социјално (Layard and Dunn, 2009).

Постоењето на долговремениот дискурс околу младинската работа и работата со млади луѓе, како и интересот за социјално воспитание, помогнаа да се објасни зошто социјалната педагогија не направи некој поголем напредок со развитокот на социјалните професии во северна Америка, Британија и Ирска. Уште еден фактор беше растечкото присвојување на начините на размислување и практикување на искуствата од работата со социјалните групи во кои постоела меѓусебна помош и соработка.

Приврзаниците на социјалната работа со група, меѓу кои Грејс Којл (Grace Coyle) и други биле под изразено влијание на Џон Девеј (John Dewey) и останатите кои се занимавале со социјално воспитание. Тие исто така биле

силно базирани врз цивилното друштво. Во Велика Британија Жозефин Клејн (Josephine Klein) ги потенцирала социјалните фактори во работата со група.

Социјалната педагогија денес е застапена и во факултетите со исламски предзнак. Таков е случајот со исламскиот Педагошки факултет во Зеница (Босна и Херцеговина), каде од 2005 година егзистира посебен отсек за социјална педагогија. Во образложението (документите) од овој факултет, во врска со отворањето на овој факултет, читаме дека факултетот ќе биде основан за да ги оствари следниве задачи:

- Да се применат принципите на интегралното воспитание и образование во кое, покрај обликувањето на умот, посебно внимание ќе се посветува на оплеменување на душата.
- Да се снабдат студентите со умењето за разбирање на луѓето во универзалните извори од кои ќе конструираат сопствена духовна вертикала како претпоставка на стручното знаење.
- Да се направат чувствителни кон потенцијалните „текови“ на социјалното исклучување во нашето општество и способни да реагираат со помош на делотворни програми на превенција.
- Да се оспособат студентите со стручна компетентост за планирање и реализирање на поддршката во ресоцијализацијата (комплексната етиологија и разновидните манифестации).

http://www.ipf.unze.ba/fileadmin/user_upload/TEKSTOVI/NPP_SP_bosanski.pdf

5.1.4. Врската помеѓу социјалната педагогија и социјалната работа

Од сето досега изложено, т.е. од сите позначајни концепти, толкувања и дефиниции за социјалната педагогија, видовме дека таа е нераскинливо поврзана со социјалните активности, т.е. со социјалната работа. Всушност, социјалната педагогија е дел од социјалната работа.

Така, на пример, видовме дека уште Дистервег (кој прв го спомнал поимот „социјална педагогија“) ја сфаќал социјалната педагогија како образовна акција која има за цел помош на социјалните случаи во општеството или, со други зборови, како дел од социјалната работа.

Слично сметал и Хамалајнен за кого видовме дека социјалната педагогија ја сфаќал како активност во која, со помош на воспитанието, може да се влијае врз социјалните околности (Hamalainen, 2003).

И според Наторп спомнавме дека социјалната педагогија, меѓу другото, ги претставува и образовните услови на социјалниот живот.

Многу јасно врската помеѓу социјалната педагогија и социјалната работа е презентирана и од страна на Херман Нохл. Видовме дека за него социјалната педагогија претставува теоретска рамка на социјалната работа, со која во крајна линија ќе се доведе до намалување на социјалните проблеми (Hamalainen, 2003).

Социјалната педагозија како социјална активност (конкретно како социјална заштита) ја третираше и Гертруда Баумер (Gertrud Baumer). (Uzelac, 1995), а слично тврдел и Клаус Моленауер (Mollenhauer, 1964).

Видовме и дека денес во многу европски земји развитокот на социјалната педагогија е тесно поврзан со развитокот на социјалната работа (A Kobolt, 1997, 29).

Социјалната педагогија е третирана како дел од социјалната активност и според документот на Европскиот уред на Меѓународното здружение на социјалните педагози. Веќе спомнавме дека овде социјалната педагогија се третира како активност за превенирање и ублажување на тешкотиите на социјалната интеграција на личностите со нарушено однесување, т.е. таа претставува дел од социјалната работа сфатена во поширока смисла.

И според Меѓународното здружение на социјални педагози (AIEJI, 2005) социјалната педагогија е третирана како дел од социјалната работа преку нејзиното детерминирање како процес на социјална интеграција заради поддршка и помош на социјално исклучените личности и ризични групи.

Според Корнбек веќе спомнавме дека социјалната педагогија претставува дел од социјалната грижа, заснована врз педагошки принципи (Kornbeck, 2007).

5.2. Поим за социјалната работа

Откако видовме дека социјалната педагогија претставува нераскинлив дел од социјалната работа, потребно е да дадеме објаснување и на поимот *социјална работа*. Ова со цел за да можеме да ја објасниме и историската врска, т.е. влијание што религијата го имала врз социјалните активности (меѓу кои и социјалната работа, т.е. социјалната педагогија како нераскинлив дел од неа).

Социјалната работа како системски организирана активност, целосно се има профилирано на крајот од XIX век. Меѓутоа, за нејзината појава постоеле одредени историски предуслови. Тие предуслови главно се засновале врз доброволната хуманитарна работа, која пак во најголема мера била организирана од религиозните институции во минатото (се разбира дека така е и денес).

Познато е дека добротворни активности имало уште во времето на антиката (па и пред тоа). Добротворните активности во минатото биле помалку или повеќе организирани, а биле и идејно поткрепени (посебно од страна на религиите). Сите вакви активности со текот на времето, пред сè заради идејната поткрепа од религиите, но и заради други околности, еволуирале вградувајќи го својот придонес во појавата и оформувањето на социјалната работа. Пред да поминеме на краток преглед на она што религиите (како носители на историската идејна основа за социјалната работа) го проповедале во однос на добротворните активности, спомнавме дека е потребно да дадеме објаснување и толкување на самиот поим *социјална работа*. За овој поим постојат разни дефиниции, но воглавно сите се слични една на друга, т.е. во нив не постојат драстични отстапувања. Како илустрација ќе се послужиме со дефинициите за социјалната работа преземени од неколку светски познати енциклопедии.

Во енциклопедијата „Британика“ во врска со социјалната работа читаме:

„Секоја од различните професионални активности или методи кои се поврзани со социјални услуги (како што е здравствени активности или материјална помош) на маргинализираните лица или на бедните или ранети лица или групи. Социјалната работа ги влече своите корени од добротворните организации од Европа и САД од доцниот XIX век. Обуката на доброволни работници од страна на овие организации довела директно до

основањето на првите училишта за социјална работа што индиректно ги поттикнало владите за грижа кон маргинализираните лица. Социјалните организации им служат на потребите на децата и фамилиите, на сиромашните и на бездомниците, на имигрантите, на ветераните, на ментално болните, на хендикепираните, на жртвите од силување или домашно насилство и на зависниците од дрога или алкохол“. (Britannica, Social service).

Во „Енциклопедијата Колумбија“ за социјалната работа читаме:

„Социјалната работа претставува организиран напор да се помогне на поединци и семејства да се прилагодат себеси полесно кон заедницата како и да ја прилагодат заедницата кон потребите на овие лица и семејства“. (Columbia, Social work).

Во „Енциклопедија за јавно здравство“, за социјалната работа е дадено поопширно објаснување:

„Во јавноста социјалните работници претставуваат вреден извор за развитокот на плановите за третман на пацинетите и за лоцирање на извори за поддршка. Под покровителство на владините и невладините јавни здравствени организации и институции, социјалните работници честопати преземаат социјални истражувања и прават проценки заедно со истражувачите на менталното здравје, третманот и краткорочното или тековно менаџирање. Социјалните работници исто така можат да работат во заедницата како планери или организатори способни да ангажираат групи луѓе од соседството или од целата заедница за да ги решаваат социјалните проблеми како што се штетноста од дрога или малолетничката бременост. Социјалната работа е специфична професија, која бара факултетско образование, а честопати се потребни и постдипломски студии. Во многу држави потребна е посебна лиценца за да се биде социјален работник и таму само оние кои поседуваат такви лиценци можат легално да се занимаваат со социјална работа. Можностите за работа се широки и тие вклучуваат федерални, државни и локални владини агенции, болници и јавни здравствени и непрофитни организации“. (Encyclopedia of Public Health, Social work).

Во големата американска „Историска енциклопедија“ за социјалната работа пишува:

„Професијата социјална работа се појавила во раниот XX век откако добротворните организации почнале да вработуваат обучени работници, за разлика од доброволците на кои до пред тоа се потpirале. Пионерите во оваа работа развиле два приода кон решавањето на социјалните проблеми... Се смета дека оваа професија официјално е востановена во 1898 година, т.е. во годината во која бил востановен првиот курс на социјална работа во Училишето за филантропија во Њујорк (кое денес се вика Училиште за социјална работа на Универзитетот Колумбија). Во 1915 година, за време на Националната конфрениција на Добротворни друштва, Абрахам Флекснер, кој бил едукатор и стручњак за професионални стандарди, објавил дека социјалните работници не се професионалци, туку дека тие попрво служат како медијатори помеѓу клиентите и други професионалци како што се докторите и адвокатите. Раните социјални работници го сфатиле тоа како предизвик и се организирале, продуцирајќи професионална литература, организации и етички кодови“ (Social Work, US History Encyclopedia).

Во сите овие дефиниции гледаме дека социјалната работа всушност претставува организиран напор за помош на лица и групи на кои им е потребна помош. Исто така гледаме дека организираната социјална работа потекнува од релативно поново време (самиот крај на XIX век), а својот зенит го достигнала во XX век.

Сепак социјалната работа има своја основа и во подалечното минато - конкретно во добротворните активности какви што ги имало уште во антиката и Средниот век. Притоа треба да се истакне дека главни двигатели и идејни инспиратори за добротворните активности во антиката и Средниот век (а во голема мера и потоа) биле религиозните институции ширум светот. Токму на некои од нивните активности, кои со текот на времето прераснале во организирана социјална работа, ќе се задржиме во продолжение.

5.3. Добротворните и воспитно-образовните активности во светски познатите религии

Добротворните активности меѓу луѓето насочени кон помош на сиромашните и немоќни лица несомнено ги влечат своите корени уште од антиката, па и од пред тоа. Посебна улога во ваквите активности одиграле светите книги и друг вид пишани дела од познатите религии кои и денес ги почитуваат милијарди луѓе. Не постои ниту една светски позната религија која не посветува значајно внимание на грижата кон сиромашните, сираците и другите категории незаштитени луѓе на кои им е потребна помош. Истовремено не постои ниту религија која не нуди високо морални поуки. Посебна тежина има тоа што во тие религии за добротворните активности е нагласено дека претставуваат порака од самиот Бог или од основачот на спомнатата религија. Овие пораки сигурно дека претставувале главен поттик за милионите верници да преземаат, секој во склад со своите можности, барем најминимални активности на полето на помош кон сиромашните и другите загрозени категории луѓе.

Она што, меѓутоа, е многу важно да се истакне е фактот што ваквите пораки за помош на сиромашните и несреќните, воедно имаат и изразена **воспитно-образовна дејност**. Практично овде имаме едуцирање на верниците во полза на потребата да им се помага на луѓето. Сите овие сегменти целосно ја заокружуваат воспитно-образовната и социјална компонента на религиите. Преку своите институции религиите преземале и преземаат активност слична на социјалната педагогија, а тоа е образование вон училиштето и семејството.

И не само тоа. Религиите, преку своите институции уште од најраните времиња практикувале воспитно-образовни дејности насочени и кон други области од човековото социјално живеење. Ова пред сè се однесува на етиката, т.е. на моралните поуки. Не постои ниту една поголема религија која не посветувала и не посветува внимание на поуки од морален карактер (да не се убива, да не се краде, да не се лаже, да се почитуваат родителите, да се почитуваат соседите, да се почитуваат припадниците на другите религиозни определби и сл.). Освен ваквите поуки, во корпусот на воспитно-образовниот процес поттикнуван од религиите во минатото секако дека влегувале и други

сегменти, т.е. области на изучување, како што биле филозофијата, уметноста, медицината и сл. Практично религиозните институции во минатото практикувале дејства слични на оние што денес ги практикуваат организираните институции за социјална работа и социјална педагогија.

Но, за да го докажеме сето ова, ќе треба да направиме краток осврт кон некои од содржините што се однесуваат на воспитно-образовната компонента посветена на помош на сиромашните, гладните и несреќните, како и на содржини со високо морални пораки.

Притоа ќе спомнеме дека сето ова навистина е исклучително обемна тема. Добро е познато дека, на пример, само за моралните поуки во христијанството можат да се напишат стотици страници, а така е и со другите религии. Заради тоа, за да не се премногу расплинуваме, во продолжение само концизно ќе ги потенцираме клучните сегменти од поголемите религии што се однесуваат на темата што овде ја обработуваме. Овие сегменти, иако концизно претставени, сепак ќе бидат доволна илустрација во создавањето слика за односот на религиите кон социјалната и воспитно-образовната сфера во минатото и денес.

5.3.1. Библија и Христијанство

Библијата е света книга за христијаните, но делумно и за припадниците на јудаизмот. Тоа денес е најчитаната и најпреведуваната книга во светот.

Библијата, како света книга на припадниците на јудаизмот (Хебрејската Библија), била канонизирана на соборот во Јамнија во 90 година пред Христа и истата се состои од 24 книги поделени во три основни групи и тоа:

- Закон (Тора), кој се нарекува и Петокнижје бидејќи се состои од пет книги
- Пророци
- Списи

Сите книги во неа се напишани на хебрејски јазик, освен неколку помали делови кои се напишани на арамејски.

Библијата, како света книга за христијаните, се состои од Стар Завет и од Нов Завет. Но, постои одредена разлика помеѓу Библијата за православните и Библијата за католичките верници. Така, на пример, Библијата за православните се состои од 39 книги во Стариот Завет, додека во Библијата наменета за католиците во Стариот Завет се опфатени 46 книги.

Новиот Завет (што го опфаќа периодот од раѓањето на Исус Христос) е ист за сите христијани.

Библијата изобилува со голем број воспитно-образовни пораки во кои доминираат оние што се од морален и од социјален карактер. Во склад со темата што овде ја обработуваме, во продолжение ќе наведеме дел од овие пораки (извадоци од Библијата).

Така, на пример, во Библијата е јасно посочено дека треба да им се помага на сиромашните. Ова е потенцирано и во Стариот и во Новиот Завет. Во Стариот Завет во Псалмот 41 (1-3) се вели:

„Блазе му на оној кој мисли на бедниот, Господ ќе го спаси во ден на неволја. Господ ќе го штити и ќе го запази жив, ќе му даде среќа на земјата и нема да го предаде на волјата на непријателите. Господ ќе го поткрепи кога ќе се разболи и болеста ќе му ја престори во сила.“

Практично овде гледаме една многу силна порака во која на оној што ќе им помага на бедните му се навестува спасение и заштита од разни неволји од страна на самиот Господ и тоа уште за време на земниот живот.

Слични пораки има и во Новиот Завет. Во „Евангелието по Лука“, светиот евангелист Лука, ги пренесува зборовите на самиот Исус Христос, кој повикал да им се помага на бедните. Овде читаме:

„Му рече и на оној, кој Го повика: Кога даваш ручек или вечера, не повикувај ги своите пријатели, ни своите браќа, ни своите роднини, ниту богатите соседи, за да не те повикаат и тие и да ти биде вратено. Туку кога даваш гозба, повикај ги бедните, сакатите, хромите и слепите! И ќе бидеш блажен, зашто немаат со што да ти вратат! Ќе ти биде вратено при воскресението на праведниците.“ (Лука 14: 12-14).

Навистина многу силна порака со длабока хумана содржина.

Од Новиот Завет, ќе наведеме и извадок од Првото Послание на светиот апостол Павле кон Тимотеј, во кој читаме:

„Заповедај им на богатите на овој свет да не бидат горделиви и да не се надеваат на непостојаното богатство, туку во живиот Бог, Кој ни дава изобилно сè за наслада, да прават добро, да бидат богати во добри дела, да бидат дарежливи и заедничари; да собираат за себе благо како основа за иднината, за да зграбат вистински живот“. („Прво Послание на Свети Павле до Тимотеј“, 6: 17-19).

Јасно е дека и во овој извадок од Новиот Завет Свети Павле му советува на Тимотеј, а преку него и на сите христијани, да ги предупредат богатите луѓе да бидат дарежливи кон оние кои немаат, за да ја заслужат својата награда на небесата каде што ќе се преселат по својата физичка смрт.

Што се однесува до воспитно-образовниот аспект на Библијата во однос на моралот, сметаме дека не треба посебно да ги најавуваме Десетте Божји Заповеди и нивните високо-морални и хумани воспитно-образовни пораки. Според Библијата овие Заповеди му биле кажани на старозаветниот пророк Мојсие на планината Синај од страна на самиот Господ Бог. Овие Заповеди денес играат голема улога среде христијаните и јудејците.

Да се потсетиме само на Заповедта: *Почитувај ги твојот татко и твојата мајка, за да ти се продолжат дните на земјата, која ти ја дава Господ, твојот Бог.*

Или на Заповедите:

Не убивај!

Не врши прељуба!

Не кради!

Не сведочи лажно против ближниот свој!

Не посакувај ја жената на својот ближен! Не лакоми за куќата на својот ближен, за неговата нива, за неговиот слуга, за неговата слугинка, за неговиот вол, за неговото осле, ниту за нешто што е на твојот ближен!

Очигледно е дека во овие пораки е опфатен најголем дел од квантумот на морално однесување кај секој човек до ден денешен.

Во Стариот Завет и на други места се застапени пораки со високо морална содржина. Ќе наведеме некои од нив.

Во книгата „Левит“ (20, 10-17) е предадена остра осуда на прељубниците, но и на оние кои спроведуваат инцест и други неморални дејства главно поврзани со сексуална изопаченост. Овде читаме:

10. Човек кој ќе прељубодејствува со мажена жена; кој ќе изврши прељуба со жената на својот ближен, нека биде казнет со смрт; и прељубникот и прељубницата.

11. Човек кој ќе легне со жената на татка си - би ја открил голотата на својот татко - обата нека бидат казнети со смрт, нивната крв нека падне на нив.

12. Ако некој легне со својата снаа, двата нека бидат казнети со смрт. Направија родосквернавење, и нивната крв нека падне на нив.

13. Ако маж легне со маж, како со жена, двајцата ќе направат одвратно и гнасно дело; нека и бидат предадени на смртта, тоа е крајна гнасотија.

14. Ако некој се ожени со ќерката и мајка ѝ - тоа е крајна расипаност: нека бидат изгорени и тој и тие, за да нема беззаконие меѓу вас.

15. Човек кој би општел полово со животното нека биде погубен, убијте го и животното.

16. Ако жена отиде при какво и да е животното, за да општи полово со него; убијте ги жената и животното; нека бидат погубени, нивната крв нека падне на нив.

17. Ако некој се ожени со својата сестра, со ќерката на татка си или со ќерката на мајка си, па ја видел нејзината голота, а таа ја видела

неговата - тоа е срамно дело! - нека бидат истребени пред очите на нивниот народ. Тој ја открил голотата на својата сестра - нека го понесе своето беззаконие.

Во „Левит“ (18: 19-23) во врска со истата тема, читаме:

19. Не приближувај ѝ се на жена кога е во нечистотата на својот месечен ред, за да ѝ ја откриеш голотата!

20. Не легнувај со жената на твојот ближен; ќе се онечистиш со неа.

21. Не дозволувај некое твое дете да му биде жртвувано на Молоха; не го обесчестувај името на твојот Бог. Јас Сум Господ!

22. Не легнувај со маж како што се легнува со жена, тоа е гнасно и одвратно.

23. Да не си легнал ниту со некое животно, ќе се онечистиш од него. И жената не смее да застане пред животно, за да се спари со него. Тоа е гнасно и бесрамно.’

Во книгата „Езекиел“ (16: 49-50) читаме:

49. Еве ги беззаконијата на твојата сестра Содом: горделиво, во изобилство на леб и безгрижно живееја таа и нејзините ќерки, а сиромашните и бедните не ги помагаа.

50. Се возгордеаја и правеа гнасности пред Моите очи, и затоа ги сотрев, како што виде!

Во книгата „Второзаконие“ (23, 17) читаме:

17. Нека нема светилишна блудница меѓу Израелевите ќерки и нека нема светилишен блудник (содомист) меѓу Израелевите синови!

Сите овие пораки се толку концизно предадени што нема потреба од дополнителен коментар. Јасно е дека тие оставиле силна трага во свеста на тогашните (и подоцнежни) верници јудејци и христијани.

Воспитно-образовни пораки повзрани со моралот се среќаваат и во Новиот Завет. Етиката и моралот всушност се основните принципи кај луѓето кои определуваат што е погрешно, а што исправно. Оттаму, од аспект на моралот, христијанството е засновано врз неколку групи правила и регулативи што се дадени од страна на Господ Бог Исус Христос. Секо христијанин треба да се придржува на овие принципи и да се однесува во склад со нив.

Практикувањето на етичките принципи во христијанството постоело уште во римскиот период, иако во тоа време христијаните биле жестоко прогонувани и убивани, а оваа религија била забранета. Милоста и простувањето биле присутни уште кај првите христијани. Секој христијанин бил должен да се воздржува од правење гревови и да прави добри и чесни дела. Сето тоа било засновано врз трите христијански принципи: вера, надеж и љубов.

Според христијанската етика, секој христијанин треба да го сака својот сосед како што се сака самиот себе. Апсолутната добрина постои само кај Бог, кој на луѓето им се прикажал во ликот на Исус Христос.

Воспитно-образовни поуки и пораки од областа на моралот (етиката) се претставени и во Писмата на светиот апостол Павле. Притоа тие се однесуваат на разни сегменти поврзани со моралот.

Така, на пример, во однос на проституцијата светиот апостол Павле, во „Првото послание до Коринтјаните“ (глава 6, 13-30), пишува:

13. Храната е за стомакот, а стомакот за храната; Бог ќе ги уништи и едното и другото. А телото не е за блудство, туку за Господа, и Господ за телото;

14. а Бог, Кој Го воскресна Господа, ќе нè воскресне и нас со Својата сила.

15. Не знаете ли дека вашите тела се Христови членови? И така, ќе ги земам ли Христовите членови и да ги направам членови на блудница? Да не биде!

16. Или не знаете ли дека оној кој ќе се соедини со блудница е едно тело со неа? Зашто рече: „Обата ќе бидат едно тело.“

17. А кој се соединува со Господа, еден дух е со Него.

18. Бегајте од блудство! Секој грев, што човекот го прави, е надвор од телото; а блудникот греша против своето сопствено тело.

Овие пораки се толку јасни што не е потребно никакво дополнително толкување.

И во глава 5 од „Првото послание“ (1 - 13) се застапени јасно артикулирани и остри пораки не само против блудот, туку и против инцестот. Овде читаеме:

1. Општо се зборува дека меѓу вас има блудство, и тоа такво какво нема ни меѓу народите: дека некој ја има татковата жена.

2. А вие уште се вообразивте, место да тагувате! - да се отстрани од вашата средина, оној, кој го направил тоа дело!

3. Зашто, иако со телото не сум при вас, но присутен сум со духот, јас веќе го осудив, како да сум присутен, оној, кој го направил тоа:

4. кога, во името на нашиот Господ Исус, ќе се соберете вие и мојот дух, со силата на нашиот Господ Исус,

5. да го предадете таквиот на сатаната, за пропаст на неговото тело, за да се спаси неговиот дух во Денот на нашиот Господ Исус.

6. Вашето фалење не е добро. Не знаете ли дека малку квас, го потквасува целото тесто?

7. Очистете се од стариот квас, за да бидете ново тесто, како што сте бесквасни. Зашто и Христос, нашето пасхално јагне, беше жртвувано за нас.

8. Затоа треба да празнуваме не со стариот квас, ниту со квасот на злобата и лукавството, туку со бесквасниот леб на искреност и вистина.

9. Ви пишував во писмото, да не се мешате со блудници,

10. не воопшто со блудниците на овој свет, или со лакомците, или со разбојниците, или со идолопоклонците, зашто тогаш би требало да излезете од светот.

11. Но сега ви напишав да не се дружите со оној, кој се наречува брат, а блудник е или лакомец, или идолопоклоник, или хулник, или пијаница или разбојник. Со таков и да не јадете!

12. Зашто, не ми се паѓа мене да ги судам оние, кои се надвор? Зар вие не им судите на оние, кои се внатре?

13. А Бог ќе им суди на оние кои се надвор. „Отстранете го злиот од својата средина!”

Во глава 6, свети Павле спомнува уште неколку видови неморално однесување:

9. Или не знаете ли дека неправедниците нема да го наследат Божјото Царство? Не измамувајте се! Ни блудниците, ни идолопоклониците, ни прељубниците, ни мекушците, ни изопачените мажи (содомци),

10. ни крадците, ни лакомците, ни пијаниците, ни клеветниците, ни разбојниците, нема да го наследат Божјото Царство.

Свети Павле во глава 7 (21 – 24), го спомнува и однесувањето кон робовите:

21. Ако си повикан како роб? Не грижи се! Туку, ако можеш да станеш и слободен, подобро искористи го тоа,

22. зашто оној, кој е повикан како роб во Господа, слободен е во Господа; исто така и оној, кој е повикан како слободен, роб е на Христа.

23. Скапо сте купени! Не бидете им робови на луѓето!

24. Браќа, секој нека остане пред Бога во она во што е повикан.

Во „Првото Послание до Коринтјаните“ (13, 1-13), светиот апостол Павле ја потенцира важноста и силата на љубовта меѓу луѓето. Овде читаме:

1. Ако ги зборувам човечките и ангелските јазици, а љубов немам - тогаш сум бронза што звони, или кимвал што свечи.

2. И ако имам дар за пророкување, и да ги знам сите тајни и сите знаења; и ако ја имам сета вера, така што да преместува и планини, а љубов немам - ништо не сум.

3. И ако го раздадам целиот свој имот, за да ги нахранам бедните; и ако го предадам своето тело, да биде изгорено, а љубов немам, ништо не ми ползува.

4. Љубовта долго трпи, љубовта е милостива, љубовта не завидува, не се фали, не се вообразува;

5. не се однесува непристојно, не го бара своето, не се раздражува. Не држи сметка за зло;

6. не ѝ се радува на неправдата, а ѝ се радува на вистината;

7. сè премолчува, сè верува, на сè се надева, сè трпи.

8. *Љубовта никогаш не престанува: А другите дарби: ако се пророштва - ќе се отстранат; јазици - ќе замолкнат; ако е знаење - ќе исчезне.*

9. *Зашто, делумно знаеме и делумно пророкуваме,*

10. *но кога ќе дојде совршеното, ќе се отстрани делумното.*

11. *Кога бев дете, зборував како дете, мислев како дете, расудував како дете. А кога станав маж, го отстранив детинското.*

12. *Зашто, сега гледаме како во огледало - нејасно; но тогаш: лице во лице. Сега знам делумно, но тогаш ќе сознам целосно, како што и јас бев самиот наполно познат.*

13. *А сега остануваат овие три: верата, надежта и љубовта, но љубовта е најголема од нив.*

Светиот апостол Павле понудил високо морални поуки и на други места во своите дела, зафаќајќи со нив делови од секојдневниот живот. Сигурно дека ваквите поуки оставиле значаен белег во свеста на тогашните и на подоцнежните христијани, а факт е и дека овие поуки претставувале дел од неговата воспитно-образовна активност. Во продолжение ќе наведеме и други извадоци од Новиот Завет, кои се со воспитно-образовен карактер поврзани со моралното однесување.

Во „Евангелието по Марко“ (7, 17 - 23), читаме:

17. *Веднаш, кога се оддалечи од народот, Тој влезе во една куќа, Неговите ученици Го прашаа за смислата на параболата.*

18. *Тој им рече: „Така! Зар и вие не разбирате? Не сфаќате ли дека ништо не може да го направи човекот нечист, што влегува однадвор во него,*

19. *зашто не влегува во неговото срце, туку во стомакот и оди на одредено место?“ Така ги прогласи сите јадења за чисти.*

20. *Исто така им велеше: „Она што излегува од човекот, тоа го прави нечист,*

21. *зашто од внатрешноста, од човечкото срце, излегуваат: лоши мисли, разни видови блуд, убиства,*

22. кражби, лакомства, лукавства, пакости, разузданост, око лукаво, богохулство, гордост, безумство.

23. *Сите тие зла излегуваат од внатре и го прават нечист човекот.*"

Овде јасно е посочено кои и какви дејства човек не смее да прави, т.е. кои активности Исус ги прогласил за „зла“, истовремено потенцирајќи дека тие не влегуваат кај човекот „однадвор“, туку самиот човек ги произведува.

Високо морални пораки од страна на Исус се среќаваат и на други места во Новиот Завет, а овде секако се и моралните пораки од апостолите.

Во „Евангелието по Матеј“ (5, 33-37), читаме:

33. *„Уште сте чуле, дека им било речено на старите: ‘Не нарушувај ја клетвата, а исполнувај ги пред Господа своите клетви.’*

34. *А Јас ви велам: не колнете се никако; ниту во небото, зашто е Божји престол;*

35. *ниту во земјата, зашто е подножје на Неговите нозе; ниту во Ерусалим, зашто е град на великиот Цар.*

36. *Не ќе се колниш ни во својата глава, зашто не можеш ни едно влакно да го направиш бело или црно!*

37. *Туку вашиот збор нека биде: ‘да’, да - ‘не’, не! Што е повеќе од тоа, од лукавиот е.”*

Ниту оваа порака нема потреба од дополнителен коментар затоа што нејзината високо морална содржина во однос на давањето ветувања е кристално јасна и видлива.

Возвишени морални пораки се застапени и во следниот извадок од „Евангелието по Матеј“ (41 – 44):

41. *Ако некој те принуди да одиш со него една милја, ти оди две со него.*

42. *Дај му на оној што бара од тебе, и не свртувај се од оној што ти сака на заем.*

43. *Сте чуле дека било речено: ‘Љуби го својот ближен и мрази го својот непријател.’*

44. *А Јас ви велам: Љубете ги своите непријатели и молете се за оние, кои ве гонат.*

Овие и останатите библиски пораки биле клучни во оформувањето на свеста на христијаните и Црквата воопшто во насока на добротворна помош кон сиромашните, болните и немоќните, како и во насока на високо морално однесување.

Слика 7. Исус Христос – лично дал бројни поуки со високо морална содржина
Figure 7. Jesus Christ – personally gave numerous statements with high ethical contents

Во „Евангелието по Матеј“ (19, 1 - 9) се пренесени пораки во однос на светоста на бракот и забраната за прељуба. Овде читаме:

1. А кога Исус ги заврши тие зборови, отиде од Галилеја и дојде до пределите на Јудеја отаде Јордан.

2. И големо множество тргна по Него, а Тој ги оздрави таму.

3. И фарисеите Му пристапија, Го искушуваа и рекоа: „Дали смее човек да ја остави својата жена по секаква причина?“

4. А Тој одговори и рече: „Зар не сте читале дека Оној, Кој ги создаде во почеток, ги создаде машко и женско,

5. и рече: ‘Затоа мажот ќе ги остави таткото и мајката и ќе се прилепи до својата жена, и обата ќе бидат едно тело?’

6. Така што не се веќе двајца, туку едно тело. И така што Бог соединил, човекот да не разделува!”

7. И Му рекоа: „Зошто тогаш Мојсеј заповеда да и се даде разводно писмо на жената и да се остави?”

8. Им рече: „Заради вашето закоравено срце, Мојсеј ви дозволи да ги оставате вашите жени, но во почетокот не беше така.

9. Туку ви велам: „Кој ќе ја остави својата жена - освен за прелјубодејство - и се ожени за друга, прави прелјуба; и кој ќе се ожени со напуштена, прави прелјуба.”

Во Новиот завет (1 Тимотеј, 1, 10) во врска со осудата на прелјубниците и останатите форми на неморално однесување, читаме:

10. За блудниците - и за мажи кои се полово изопачени, за трговците со робови, за лажливците, за лажнозаколнувачите и за сè друго што и е противно на здравата наука.

Во Новиот завет во „Римјани 1“ (21 – 32) читаме:

21. Зашто, иако Го познаа Бога, не Го прославија како Бог, ниту покажаа благодарност; туку станаа суетни во своите мисли и нивното неразумно срце се помрачи.

22. Зборувајќи дека се мудри, станаа безумни,

23. и ја заменија славата на нераспадливиот Бог со слика слична на распадлив човек, на птици, на четвороножни животни, и на лазачи.

24. Затоа Бог ги предаде, според желбите на нивните срца, на нечистотата, така што сами да ги обесчестат своите тела;

25. нив, кои Божјата вистина ја заменија со лага, и му се поклонуваа и служеа на созданието место на Создателот, Кој е благословен до века, Амин!

26. Затоа Бог ги предаде на срамни страсти: нивните жени го заменија природното општење со неприродно;

27. мажите, исто така, го оставија природното општење со жена и се распалија со сладострасност еден кон друг, правејќи - мажи со мажи - срамни работи, добивајќи заслужена плата во себе за својата заблуда.

28. И бидејќи не се обидоа да Го имаат Бога во нивните мисли, Бог ги предаде на нивниот изопачен ум, за да прават што не прилега:

29. исполнети со секаков вид неправда, расипаност, алчност, зло; полни со завист, убиства, расправи, лукавства, подмолност; озборувачи,

30. клеветници, мразители на Бога, насилници, горди, самопофалувачи, измислувачи на зла, непокорни на родителите,

31. неразумни, неверливи, без љубов и без милосрдие.

32. Тие ја знаат Божјата правда: дека оние, кои прават така, заслужуваат смрт, па сепак не само што го прават тоа, туку им одобруваат и на другите, кои прават.

Создавањето и ширењето на моралните поуки и пораки, како дел од воспитно-образовните активности на христијаните, продолжило и од страна на подоцнежните христијански дејци кои се појавувале со текот на следните векови. Овие воспитно-образовни артикулации (засновани врз учењето на Исус и Новиот Завет) масовно се ширеле среде населението, оставајќи траен белег во оформувањето на моралниот лик на христијаните.

Меѓутоа, познато е дека отпрвин христијаните биле прогонувани во Римската империја. Во тоа време тие одвај дали можеле организирано да се занимаваат со добротворна работа кон гладните и сиромашните. Сепак, овие прогони не ги попречиле првите христијани во ширењето на воспитно-образовната дејност, конкретно на ширењето морални поуки и пораки.

Посебно во ова се истакнувале оние христијани кои подоцна биле прогласени за светители. Тие неуморно, дури и по цена на ризикување на својот живот, заедно со својата вера, ги ширеле и моралните пораки среде населението. Постојат навистина бројни вакви примери на зачувани дела од светители чие презентирање ќе ни одземе премногу простор. Сепак, како илустрација, ќе ја спомнеме воспитно-образовната дејност на една светителка, која живеела во четвртиот век по Христа. Се работи за дејноста на света Синклитикија.

За животот на света Синклитикија постојат повеќе податоци благодарение на свети Атанасиј Велики (293-373 год.), кој го запишал нејзиното житие. Ова житие е застапено во книгата со негови дела објавена во „Патрологијата на

опатот Миње“ во 1488 година. Посебна вредност во ова житие имаат зачуваните мудри мисли и поуки што света Синклитикија ги упатувала до христијаните, од кои некои ќе наведеме во продолжение. Света Синклитикија била основателка на првата монашка заедница во IV век. Свети Атанасиј бил толку восхитен од она што го знаел за Христољубието на света Синклитикија, што решил сето тоа да го запише. Податоците за нејзиниот живот тој ги запишувал од она што го слушал од другите, но и како резултат на неговото лично познанство со света Синклитикија (која била 23 години постара од него и за која се смета дека го криела свети Атанасиј за време на еден од неговите прогони).

Во нејзиното житие, свети Атанасиј ја споменува Македонија како земја на нејзиното потекло. Тој пишува дека семејството на света Синклитикија се преселило од Македонија во египетскиот град Александрија, кој бил основан од Александар Македонски. Во житието читаме:

„Оваа света именичка на небесниот совет потекнуваше од македонската земја. Нејзините предци, откако слушнале за Богољубието и Христољубието на Александријците, тргнале од Македонија во градот на Александар Македонецот. Откако стигнале во земјата александриска, виделе дека стварноста таму е многу подобра отколку што се зборувало и затоа со радост останале таму да живеат.“ (Донски, А., 2005, стр. 61).

Понатаму свети Атанасиј наведува цитати од моралните поуки што света Синклитикија им ги кажувала на луѓето околу себе. Овде читаме дека таа ги советувала како да се бранат од искушенијата и од телесните страсти со помош на молитвата кон Бога. Им раскажувала да го љубат материјалното сиромаштвото и да постат. Меѓу другото света Синклитикија рекла:

„Прво уништете ја својата страст, т.е. цревоугодие и уживање во убавите јадења, па така, подоцна, лесно ќе можете да се одречете од поседувањето материјални добра... Колку и да е сиромаштвољубието убаво и корисно, исто толку е среброљубието лошо и погубно за стекнување пороци... Познато е дека среброљубието е причина за сите страсти: алчност за богатење, кривоклетство, крајби, киднапирања, блуд, завист, омраза меѓу браќа, кавги, идолопоклонство, лицемерие, потсмевање. И затоа апостолот со право го нарекува мајка на сите пороци. Среброљупците не само што ќе бидат казнети од Бога, туку тие и самите

себе се упропастуваат затоа што имајќи во себе вгнездено ненаситна страст, тие никогаш не доаѓаат до својата цел и затоа постојано во себе имаат неизлечива рана. Кога среброљубецот нема ништо, тој малку посакува, а кога го добива тоа малку, тогаш сака нешто повеќе. Кога ќе заработи сто златници, тој од нив се соблазнува, стремејќи се кон бескрајно богатство. И така, среброљупците никогаш не доаѓаат до својата цел и постојано се жалат дека се сиромашни. Среброљубието секогаш со себе ја носи и љубомората, а таа прво го разјадува оној што ја има во себе.“

Во продолжение света Синклитикија зборувала и за гордоста како најголемо зло:

„Гордоста е најголемо од сите зла, а тоа го покажува и нејзината спротивност - смиреностието. Тешко може некој да се стекне со смиреност, затоа што додека човек не се ослободи себеси од секоја слава не може да го добие ова богатство... Согледувајќи ја цврстината и постојаноста на оваа особина апостолот ни заповеда неа да ја прегрнеме, па што и да правиме корисно, сите да се облечиме во неа... Дека смиреността е добро и спасоносно се гледа и од тоа што Господ, вршејќи спасение на луѓето, и Самиот се облекол Себеси во смирение, па вели: ‚Учете од мене бидејќи јас сум кроток и смирен по срце.‘“

Како опасен порок таа го спомнала и злопамтењето, објаснувајќи им дека тоа е потешко и од гневот:

„Гневот, откако како чад ќе ни ја помрачи душата за кратко време исчезнува, а кога злопамтењето ќе се всели во нашата душа, таа станува полоша и од ѕвер.“

Во врска со гневот света Синклитикија рекла:

„Зошто го мразиш човекот кој ти нанесол зло? Не ти нанесол тој никакво зло, туку тоа ти го направил ѓаволот. Не мрази го болниот, туку болеста.“

Потоа им зборувала за злото што доаѓа од озборувањето, нарекувајќи го како „тешка и опасна страст“. Ги советувала да не се ситат на несреќите на туѓите и да избегнуваат да слушат озборувања.

Света Синклитикија подучувала да се сакаат сите луѓе на светот:

„Не треба да ги мразиме непријателите, затоа што Господ со својот глас ни заповеда: ‚Не љубете ги само оние кои ве сакаат, затоа што тоа го

прават и грешниците и царниците'... Господ не заповеда љубов само кон еден човек, туку кон сите луѓе.“

Таа им рекла дека подеднакво блиски до Бога се и оние кои живеат чесен семеен живот, како и оние кои живеат монашки живот. Ги критикувала оние кои веруваат во судбината, велејќи дека тие се жртви на ѓаволот и дека со нивното верување во судбината овие празноверци всушност барале изговор за своите гревови, т.е. дека на таков начин тие „...сакаат да ги исклучат Бог и Божјиот Суд од својот живот...Тие всушност прават се за да одречат дека имаат слободна волја.“

Од останатите мудрости и поуки што ги искажала света Синклитикија, издвојуваме неколку:

„Ако си започнал добро дело немој да се откажуваш заради тоа што непријателот те попречува затоа што тој ќе биде победен од твоето трпение. И оние кои поаѓаат на пловидба, имајќи отпрвин поволен ветер ги распнуваат едрата. Но, кога набргу ќе им наиде спротивен ветер, тие не се враќаат назад поради него, туку се спротивставуваат на бурата и малку причекуваат додека да помине, а потоа ја продолжуваат пловидбата. Така треба и ние да направиме кога ќе не нападне спротивен ветер. Да го распнеме крстот наместо едрата по што лесно ќе ја завршиме нашата пловидба.“

Света Синклитикија починала на возраст од осумдесет години. Нејзините морални поуки се пренесувале од колено на колено се до денешните генерации христијани. Веќе рековме дека постојат голем број светители и други христијански дејци кои уште од периодот на антиката, нуделе вредни морални пораки и поуки и навистина преголем простор ќе одземе нивното претставување. Заради тоа, дел од нејзините пораки и поуки, овде ги претставивме само како за илустрација.

Да кажеме нешто и за социјалните активности на христијаните во минатото. Познато е дека во 313 година царот Константин Велики (живеел околу 274 - 337 год.) го донел Миланскиот едикт со што христијанската религија била легализирана. Недолго потоа биле создадени и првите црковни институции, кои уште веднаш се зафатиле со организирање домови за сиромашните лица, домови за напуштените стари лица, болници и домови за сираци каде на луѓето кои имале потреба за тоа, им била пружана помош во

храна и облека. Вакви домови подоцна биле отворени ширум целата Византиска империја.

На Првиот црковен собор во Никеја во 325 година била донесена одлука Црквата да се заложи за поактивна заштита на сиромашните, болните, вдовиците и туѓинците. Било наредено да се изгради болница во секој град во кој имало поголема црква. Една од првите болници изградена во рамките на црквата била онаа изградена од страна на свети Васил Велики - епископот од Цезареја (330 - 379 год.) и тоа во рамките на еден манастир во која била пружана бесплатна храна на сиромашните и патниците, како и бесплатен лекарски третман на болните. Посебна заштита била пружана на лепрозните (Roderick E. McGrew, 1985).

Позната била и болницата изградена од страна на лекарот свети Сампсон во Константинопол во VI век.

До крајот на VI век Црквата веќе поседувала цел систем од активности посветени за заштита и помош на сиромашните. Во секоја парохија постоел *ѓакониум* во кој се одвивале овие активности. Ваквите хуманитарни активности постојат во црквите (без оглед дали се православни, католички, протестантски или некои други) до ден денес.

Црквата не само што организирано им помагала на сиромашните и на оние на кои помошта им била потребна, туку со своето учење и ги поттикнувала богатите поединци и институции да даваат свои средства за добротворни цели.

Така, на пример, во средновековна Русија, во која православната Црква, заедно со царот, имала водечка улога во општеството, особено внимание се посветувало на добротворните активности, иако тоа главно биле поединечни акти. Во нив учествувал и самиот цар. За време на позначајните црковни празници, рано наутро царевите оделе во посета на затворениците или во милосрдните домови каде со свои раце давале материјална помош на затворениците или на сиромашните. Тие исто така ги посетувале домовите на сиромашните кои живееле сами, каде исто така носеле материјална помош. Нивниот пример го следеле и останатите аристократи и руски благородници. (*Basil Kliuchevsky's study of Russian history*, http://www.stjohndc.org/Russian/who/e_8711.htm).

Постојат податоци и дека, поттикнати од христијанската вера, добротворни активности преземале и некои познати личности низ историјата.

Така, на пример, познато е дека светски познатиот италијански ренесансен сликар, скулптор, архитект и поет Микеланџело Буонароти (1475 - 1564) пред крајот на животот давал пари на сиромашните. Постојат податоци дека со пари што ги добил за работата во црква, му помогнал на некој сиромав дрводелец да купи мираз за својата ќерка (*Pope Picks Michelangelo To Paint Chapel Ceiling by Rick Bromer*).

Што се однесува до болниците кои отпрвин биле градени во склоп на црквите, познато е дека во 1503 година почнала градбата на болница во Санто Доминго (денешна Доминиканска Република) од страна на Фра Николас де Овандо (шпански гувернер и колонизатор во тоа време).

Две болници на тлото на колонијална Америка во склоп на црквите изградил и шпанскиот освојувач Хернан Кортес (1475 - 1547 год.).

Во северна Америка првата болница во склоп на црква, била изградена во 1639 година во тогашната француска колонија „Нова Франција“.

Во Европа во XVI и XVII век се зголемил интензитетот на добротворните активности во рамките на црквата, додека во XVIII век тој интензитет зел уште поголем замав. Тогаш се јавиле првите болници во современа смисла на зборот. Една од првите вакви болници била болницата „Харите“ (*Charite*) основана во Берлин во 1710 година. Во 1724 година во Лондон била создадена „Гај болницата“ од страна на добротворот Томас Гај. Во САД (кои тогаш биле британска колонија) првата современа болница била основана во 1751 година.

Во XIX век овие активности уште повеќе се засилиле, што на крајот довело до појавата на организираната социјална работа.

Слика 8. Германска средновековна болница (гравира од 1682 год.)

Figure 8. German Middle Age hospital (gravure from 1682)

Освен со социјална активност христијанската Црква уште од најраниот период на своето легализирање (а секако и пред тоа) почнала и со организирање на воспитно-образовна дејност, т.е. отворање училишта.

За време на раниот Среден век католичките манастири биле центри за образование и писменост. Средновековните универзитети во христијанските земји, уште од VI век, официјално го носеле епитетот „христијански“, а на нив предавале калуѓери и калуѓерки (Riché, 1978). Вакви универзитети за прв пат биле основани во Италија, Франција и Англија и во нив се изучувале уметност, право, медицина и теологија. И во Ирска биле изградени голем број манастири кои воедно служеле и за воспитно-образовна дејност.

И на нашиве простори првите училишта за христијаните биле отворани веднаш крај црквите (во црковните дворови) и за овој добро познат податок исто така нема потреба да даваме дополнителни објаснувања. До денес, крај многу цркви во Македонија, сè уште постојат згради кои некогаш биле (или сè уште се) училишта. Ваков бил случајот и во сите други земји во кои доминирало христијанството.

Да заклучиме дека христијанството преку своите институции и писмени артикулации, среде кои предничи Библијата, одиграло и сè уште одигрува грандиозна улога во социјалните и воспитно-образовните активности и тоа

уште од самата своја појава, па сè до денес. Токму неодминливата историска улога на христијанството во поттикнувањето на добротворните активности и во поттикнувањето на воспитно-образовните процеси, била еден од основните историски импулси во подоцнежното создавање на организираната социјална работа и социјалната педагогија како дел од социјалната работа. Секако дека за ова постојат бројни докази од кои некои наведовме овде.

5.3.2. Куран и ислам

Зборот *ислам* значи: „потчинување“, „предавање“ или „покорување“ кон Алах (Бог). Исламот е втора религија по распространетост во светот. Следбениците на оваа религија се нарекуваат муслимани. Тие веруваат дека Бог ја предал својата божествена реч во облик на откровенија преку разни пророци и дека пророкот Мухамед бил последниот Божји Пратеник.

Муслиманите веруваат дека Куранот е Божја Реч предадена на Мухамед преку Ангелот Габриел во наврати помеѓу 610 и 632 година (кога Мухамед починал). На Мухамед Куранот му бил објавен на делови (ајети и сури). Во тоа време Мухамед ги информирал следбениците за распоредот на деловите, а тие ги запомниле овие откровенија и ги запишале на пергаменти, камења и листови. На ваков начин Куранот се чувал сè до времето на калифот Ебу Бекр ес Сидик, кога бил собран во една книга.

Што се однесува до темата на овој труд ќе кажеме дека во исламската света книга Куран исто така има недвосмислени пораки од социјална и воспитно-образовна содржина.

Најпрво ќе направиме осврт кон некои од пораките за помош кон сиромашните и немоќните. Овие пораки биле упатени лично од страна на Господ (Алах) и овој факт на истите им дава посебна тежина.

Во 107-та сура читаеме:

„Во името на Алах, Милостив и Сочувствителен, го знаеш ли тој што оној свет го порекнува? Тоа е оној што грубо ги одбива сирачињата и оној што одбива да ги нахрани сиромашните. А тешко на оние кои, кога се молат, молитвата своја не ја извршуваат како што треба, туку само се преправаат, а никому ништо в раце не даваат“. (Сура 107, 1-7 ајет).

Овде гледаме дека со најостри зборови се осудуваат оние кои не им помагаат на сирачињата и на сиромашните. Тие овде се оквалификувани како безбожници (луѓе кои го порекнуваат постоењето на „оној свет“). Осуда е искажана дури и против оние кои редовно се молат на Алах и се верници, но не им помагаат на сиромашните.

Во сурата „Ал-Бакара“, во ајетите 183 и 184 читаме:

„О верници! Ви се пропишува пост, како што им е препишан на оние пред вас, за да се спасите од гревовите и тоа незначителен број денови. А оној од вас што ќе биде болен или ќе биде на пат ист број денови. На оние кои одвај го поднесуваат - откупот е да нахранат некој сиромав човек. А оној што со драга волја ќе даде повеќе, подобро за него ќе биде...“

Всушност овде Господ (Алах) бара од верниците да постат, а оној што немало да може да го поднесе тоа, го повикува да нахрани некој сиромав човек, со тоа што ако доброволно му помогне на сиромавиот уште повеќе, ќе биде подобро за него. И овде гледаме уште еден хуман сегмент од Куранот.

И во сурата под наслов „Ал Фагр“ во ајетите 17 - 19, се повикува на пружање помош кон сиромашните и сирачињата:

„Мојот Господар ме напушти! А не е така! Вие не им пружате заштита на сирачињата. И не се терате себеси клетите сиромаси да ги нахраните, туку наследството и богатството алчно го јадете.“

И понатаму:

„И храна даваа, иако и самите ја посакуваа, на сиромашниот, на сирачето или на робот.“

Куранот содржи и други морални поуки во врска со помошта кон сиромашните. Во втората сура (271 – 274) читаме:

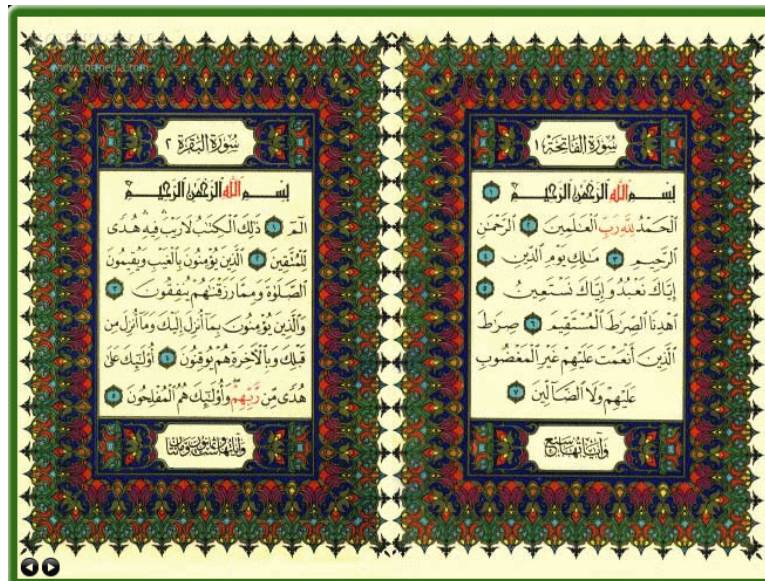
„Убаво е кога јавно давате милостина, но подобро за вас е кога им давате на сиромашните кога никој не ве гледа и Тој ќе помине преку сите ваши лоши постапки. А Алах добро го знае она што го работите.

Ти не си должен да ги изведеш на Вистинскиот пат. Алах го изведува на Вистинскиот пат оној што Тој го сака. Имотот што ќе им го доделите на другите во ваша е корист, она што ќе им го доделите на другите нека биде само за љубов кон Алах, а она што од имотот ќе им го доделите на другите, целосно ќе ви се надокнади и ништо лошо нема да ви биде направено...

Оние кои даваат од својот имот и ноќе и дење, тајно и јавно, ќе добијат награда од Господарот свој. И од ништо тие нема да се плашат и по ништо нема да тагуваат.

Во истата (втора) сура (215) читаеме:

„Ме прашуваат кому да даваат. Кажи им: Имотот што го давате нека припадне на родителите и на роднините и на сирачињата и на сиромашните и на патниците, а за доброто што ќе го направите, Алах сигурно знае.“

Слика 9. Страници од исламската света книга Куран

Figure 9. Pages from the islamic holy book Quran

Во сурата 104 (1-4), читаеме:

„Тешко на секој клеветник и потсмевач, кој го трупа своето богатство и го пребројува и мисли дека богатството негово ќе го направи бесмртен. Но, тоа не чини! Тој сигурно ќе биде фрлен во пеколот!“

Во сурата 17 (26 – 27), читаеме:

„Дај му го на ближниот свој неговото право и на сиромавиот и на патникот, но не оди во расипништво, затоа што расипниците се браќа на ѓаволот, а ѓаволот на Господарот свој е неблагодарен..“

Во сурата 2 (195) читаеме:

„И имотот жртвувајте го на Алаховиот пат и самите себе во пропаст не доведувајте се и добродетелства правете – Алах навистина ги сака оние кои добри дела прават.“

И на други места во Куранот верниците се охрабрувани да прават добродетелства и да споделуваат милостина на сиромашните.

Ова не се единствените делови од Куранот во кои се апелира за помош и заштита на сиромашните и сирачињата. Можеме да заклучиме дека Куранот е уште една света книга која има сосема правилен и хуман однос кон заштитата на сиромашните. Впрочем, не случајно, еден од петте главни столба на исламот е давањето милостина на сиромашните и тоа се почитува до денес.

Под влијание на учењето на Куранот во исламскиот свет исто така почнале да се отвораат болници уште во средниот век. Првата болница била изградена во Персија уште во 707 година од страна на Ал Валид ибн Абдул Малик. Во оваа болница им се пружала помош на лепрозните, инвалидите и на сиромашните. Целата нега врз болните била бесплатна. Исламските средновековни болници биле познати под името „бимаристан“. Во нив, од страна на лекари, била пружана бесплатна нега на физички и ментално болните лица.

Првата болница во Тунис била отворена во 830 година, а во Египет во 872 година. Во следниот период болници биле отворани на територијата низ целиот исламски свет. Со текот на времето лекарите почнале да подучуваат свои студенти и да ги оспособуваат за продолжување на лекарската работа.

Првата болница за ментално здравје била отворена во Багдад во 705 година. Исламските средновековни болници имале релативно високи стандарди на медицинска нега. Тие исто така биле градени во близина на џамиите. Болници за лекување на физички и ментално болните имало и во Отоманската империја.

Освен добротворните активности, т. е. активностите од социјалната сфера, конкретно активностите за социјална помош на сиромашните и на другите на кои оваа помош им била потребна, исламот (преку светата книга Куран и преку останатите свои артикулации) оставил значаен придонес и во воспитно-едукативната сфера. И овие пораки главно се однесуваат на поуки од морална природа и истите се однесуваат на различни сегменти од човековиот морален живот. Во продолжение ќе наведеме некои од нив.

Така, на пример, во Куранот (17:31) строго е осуден абортусот каде се вели „Не убивајте ги своите деца затоа што сте сиромашни... Голем грев е ако ги убиеш“. Според исламското учење Бог (Алах) прво ги создал душите на луѓето, а потоа ги внел во фетусите.

Во Куранот е осудена и ароганцијата. Во сурата 31 (18) читаме:

„И заради злоба не свртувај го од луѓето лицето свое и не шетај по земјата гордо, затоа што Алах не ги сака ниту горделивите ниту самофалбите.“

Во врска со ароганцијата (49:11) исто така читаме:

„О, верници нека мажите не се потсмеваат едни на други, бидејќи тие можеби се подобри од нив, а ниту жените на други жени, бидејќи и тие се можеби подобри од нив. И не обвинувајте се едни со други и не нарекувајте се со погрдни прекари“.

Во Куранот се дадени морални поуки и во врска со сомничавоста и озборувањето:

„О, верници, пазете се од сомничавоста, некои сомнежи навистина претставуваа грев. И не прислушкувајте се едни со други и не озборувајте се едни со други!...“

Во врска со љубовта и почитта кон останатите, во Куранот (4:36) читаме:

„И поклонувајте се на Алах и никого рамен Нему не го сметајте. А, на родителите добродетелства правете и на роднините и на сирачињата и на сиромашните и на соседите блиски и на соседите далечни и на другарите и на патниците и на оние кои се наоѓаат на вашиот имот. Алах, навистина не ги сака злбните и оние што се фалат.“

Во врска со почитта (16:90) исто така читаме:

„Алах сака да се почитува сечие право, да се прави добро и да се дава на блиските, а развратот и целото одвратно насилство се забрануваат...“

За почитта и љубовта кон останатите, поуки има и на други места во Куранот:

„Не е чесноста во тоа да ги вртите своите лица кон исток или кон запад. Чесни се оние кои веруваат во Алах и во оној свет, и во мелеците, и во книгите и оние кои од својот имот, иако им е драг, даваат на роднините и на сирачињата и на сиромашните и на патниците и на просјациите и за

откуп од ропство, и кои молитвата ја остваруваат и кои зекат даваат и кои обврските свои, откако ги преземаат, ги исполнуваат...“(2:177).

И понатаму:

„И имотот на патот кон Алах го жртвува и сами себе во пропаст не се доведувајте и правете добри дела, бидејќи Алах навистина ги сака оние кои добри дела прават“. (2:195).

Во Куранот се дадени пораки и за љубезното однесување. Во сурата 16 (125) читаме:

„На патот на Господарот свој мудро и со убав совет дејствувај и со нив на најубав начин разговарај! Господарот твој ги знае оние кои заскитале од патот Негов и Тој ги знае оние кои се на Вистинскиот пат.“

Во сурата 4 (86) читаме:

„Кога со поздрав, поздравени ќе бидете, со уште подобар од него отпоздравете или возвратете го, затоа што Алах за сè ќе бара отчет.“

Во сурата 25 (63) читаме:

„А робови на Милостивиот се оние што по земјата мирно одат, а кога бесрамниците ќе ги повикаат, тие им одговараа со Мир вам.“

Во сурата 17 (53), читаме:

„Кажу им на робовите Мои само убави зборови да зборуваат бидејќи ѓаволот може да посее непријателство меѓу нив, ѓаволот навистина е отворен непријател на човекот.“

Во сурата 31 (19) во врска со скромното однесување, читаме:

„Во одењето биди одмерен, а во говорот не биди многу гласен, та најнепријатниот глас е рикањето на магаре.“

Во Куранот се претставени и пораки и поуки во врска со долговите. Во втората сура читаме:

„А ако некој е во неволја, тогаш почекајте го кога ќе има, а уште подобро за вас, знајте, е ако долгот му го простите.“

Во истата (втора) сура (282) читаме:

„О верници, запишувајте кога еден од друг позајмувате до одреден рок. И нека еден писар меѓу вас тоа верно го запише и нека писарот не се воздржува да напише дека Алах го поучил. Нека тој пишува, а должникот нека му диктира и нека се плаши од Алах, Господарот свој и нека не намали ништо од сето тоа. А ако должникот е расипник или слаб или ако не е во

состојба да диктира, тогаш нека кажува неговиот старател, и тоа верно. И наведете двајца сведоци, двајца ваши мажи, а ако нема двајца мажи, тогаш еден маж и две жени, кои ги прифаќате како сведоци. Ако едната од нив двете заборава, другата нека го потсети. Сведоците треба да се јават на секој повик. И нека не ви биде тешко да го прецизирате писмено, било мал или голем, рокот за враќање. Тоа кај Алах е поисправно и посилено за време на сведочењето и подобро за да не се сомневате. Но, ако станува збор за стока која од рака в рака ја обрнувате, тогаш нема да погрешите ако тоа не го запишете. Наведете сведоци и кога заклучувате купо-продажни договори и нека не биде оштетен ниту писарот, ниту сведокот. А ако тоа го направите, тогаш сте згрешиле. И плашете се од Алах – Алах ве учи и Алах знае сè.“

Во Куранот се дадени поуки и во врска со разводот. Во втората сура (231 – 232) во врска со ова читаме:

„Кога ќе се разведете со жените, тогаш пред да го исполнат времето што ним им е пропишано за чекање или задржете ги на убав начин или дајте им великодушна отпремнина. И не задржувајте ги за да им направите насилство, а оној што така ќе постапи – сторил грев спрема себе. Не играјте си со прописите на Алах и имајте го на ум благодетот што Алах ви го дава и Книгата и мудроста што ви ги објавува и со која ве советува. Плашете се од Алах и имајте на ум дека Алах се знае!

А кога ќе се разведете од жените и кога тие ќе го исполнат пропишаното им време за чекање, не пречете им повторно да се оженат за своите мажи, откако ќе се согласат убаво да живеат. Со ова ги советуваме оние меѓу вас кои веруваат во Алах и во оној свет. Тоа вие е подобро и поубаво. А Алах сè знае, но вие не знаете.“

Во Куранот е посветено внимание и на поуки против лицемерието. Во деветтата сура (67 и 71) во врска со ова читаме:

„Лицемерите и лицемерките се слични едни на други: тие бараат да се прават лоши дела, а одвраќаат од добри и рацете им се стегнати. Го забораваат Алах, па и Тој нив ги заборава. Лицемерите навистина се вистински неверници.

На лицемерите и лицемерките и на неверниците Алах им се заканува со џенемски оган во кој вечно ќе престојуваат и доволно ќе им биде! Алах ги проколна и постојана мака ги очекува.“

Во сурата 31 (17), читаме:

„О, синко мој, извршувај ја молитвата и барај да се прават добри дела, а одврнувај ги од лоши и трпеливо поднесувај го она што ќе ти се случи – должност е така да постапуваш.“

Во четвртата сура (85) читаме:

„Оној што за добро ќе се залага – ќе има и за него удел во наградата, а оној што за лошо ќе се зазема – ќе има за него удел во казната. А Алах над сите бдее.“

Во Куранот се дадени морални поуки дури и во врска со трговијата. Во сурата 83 (1-3) читаме:

*„Тешко на оние кои во мерењето намалуваат,
кои полна мера земаат кога од други купуваат,
а кога на други мерките на кантар им ги скратуваат.“*

Во втората сура (275 и 276) во врска со лихварството, читаме:

„Оние кои со камата се занимаваат ќе се кренат исто како што се кренал оној што е избекумен затоа што ѓаволот го допрел, бидејќи велеа: Каматата е исто што и трговијата. Но, Алах ја дозволи трговијата, а ја забрани каматата. Оној до кого ќе допре поуката на Господарот негов, па се откаже од тоа, ќе го добие она што претходно го стекнал и неговиот случај Алах ќе го решава. А оние кои тоа повторно ќе го направат, ќе престојуваат во пеколот и таму вечно ќе останат.

Алах ја уништува каматата, а го унапредува милосрдиеото. Алах не сака ниту еден неверник грешник. “

Во истата сура (278) читаме:

„О верници, плашете се од Алах и од остатокот на каматата откажете се, ако сте вистински верници.“

Во третата сура (130 – 132), читаме:

„О верници, не бидете бездушни зеленаши и од Алах плашете се, бидејќи така ќе го постигнете она што го сакате. И пазете се од оганот за неверници што е подготвен. И покорувајте му се на Алах и на Пратеникот за да ви биде милост укажана.“

Во врска со простувањето и милоста, во 42-та сура (37, 40 и 43) читаме:

„За оние кои се засолнуваат од големите гревови и разврат и оние кои, кога некој ги налутува, му простуваат.“

Неправдата може да се возврати со иста мера, но оној што ќе прости и ќе се помири, Алах ќе го награди. Тој навистина не ги сака оние кои неправда прават.“

„Трпеливо да се поднесува и простува – така треба секој паметен да постапува“.

Сите досега изнесени поуки и пораки од Куранот се толку јасно и концизно предадени, што нема потреба од нивно дополнително објаснување. Гледаме дека со нив се опфатени сите позначајни сегменти од човековото морално битисување.

За моралните поуки во исламот пишувале голем број исламски теолози. Еден од нив е Мухаммед ел-Газали, кој својата книга под наслов „Карактерот на муслиманот“, ја посветил во значителна мера токму на оваа тема.

Во врска со потребата од ширење на моралните вредности, авторот ги цитира зборовите од самиот пророк Мухамед, кој рекол:

„Пратен сум за да ги употполнам моралните вредности.“

Во продолжение, во врска со воспитно-образовната дејност на исламот, моралните поуки и потребата за учење, Мухаммед ел-Газали пишува:

„Муслиманот е задолжен да се однесува кон сите жители на Земјата на начин кој не поднесува критика. Искреноста на муслиманот му е наредена и спрема муслиманот како и спрема немуслиманот. Исто е и со толеранцијата, одговорноста, човечноста, соработката, благородноста...“

Благородниот Куран ни наредува да не влегуваме во расправа, со Евреите и со христијаните, која што може да предизвика расправија која на верите никаква корист нема да им донесе. Возвишениот Алах вели:

„И со следбениците на Книгата дискутирајте на најубав начин, но не и со оние меѓу нив кои се неправедни, и кажете: ‚Ние веруваме во она што ни се објавува на нас, а нашиот Бог и вашиот Бог – е еден, и ние Нему Му се покоруваме.‘ (Ел-Анкебут, 46). (...)

Со ова, дадено е на знаење дека исламот ги спречува своите следбеници да им нанесуваат било каква штета на верските неистомисленици.“

Во продолжение авторот пак цитира зборови од пророкот Мухамед:

„Водачите ќе бидат од племето Курејши, толку ми должите. Тие тоа ќе го заслужуваат сè додека извршуваат три работи: кога ќе им се побара милост, да се смилуваат, кога ќе судат, тоа праведно да го прават, и кога ќе се обврзаат на нешто, тоа да го извршат. Кој ќе отстапи од тоа, на него е проклетството од Алах, мелеците и сите луѓе!“

Ќе ги пренесеме и зборовите на Муаз ибн Џебел, кој во врска со учењето рекол:

„Учете, затоа што знаењето поради Алах е богобојазност...“

Авторот пренесеува и други зборови од Божјиот пратеник Мухамед:

„Вистинскиот верник што се напојува со знаењето и што го слуша, сигурно ќе заврши во џенет.“ (Ет-Тирмизи).

„Кој ќе излезе да бара знаење, тој се наоѓа на Алаховиот Пат сè додека не се врати.“ (Ет-Тирмизи).

Што се однесува до отворањето училишта во исламскиот свет, тие почнале да се отвораат уште во VII век. Во овој век во Сасанидската империја постоел центар за учење во кој се изучувала медицината, филозофијата, теологијата и науката.

Во Багдад во периодот помеѓу IX и XIII век постоела Куќа на Мудроста, во која се вршеле преводи, како и воспитно-образовна дејност. Биле проучувани астрологијата, математиката, земјоделството, медицината и филозофијата, а се изучувале и текстови од античките автори.

Исламските училишта кои се граделе крај џамиите биле нарекувани „медреси“.

За време на Отоманската империја главни центри на учењето биле Бурса и Едрене. Во тоа време, според отоманската практика, крај секоја поголема џамија имало изградено болница и училиште и јавна (народна) кујна за делење бесплатна храна на сиромашните. Ова е уште еден доказ за

социјална и педагошка активност поттикната до религија (религиозна институција).

Во Африка во XV и XVI век најголемиот исламски центар за образование и едукација бил сместен во градот Тимбукту (во денешната држава Мали). Во него се школувале студенти кои доаѓале дури и од Блискиот Исток. Освен Куранот, овде се изучувале и: логика, астрономија, музика и историја.

Да заклучиме дека исламот преку своите институции уште од најраните времиња практикувал активности од социјален и воспитно-образовен карактер. Преку ваквите свои активности и оваа религија дала свој придонес кон подоцнежната појава на организираната социјална работа и организираната социјална педагогија посебно во земјите во кои оваа религија е доминантна.

5.3.3. Будизам

Будизмот е религија која е распространета низ целиот свет. Најголем дел од будистите живеат во Азија. Будизмот се базира на учењето од Гаутама Буда, или често наречен само *Буда* кој живеел во V век пред Христа во североисточна Индија.

Будизмот го признава Буда како свет учител кој помагал на луѓето да ги надминат своите страдања според законите на *карма* преку разбирањето на Четирите величествени вистини, а со тоа реализирајќи ја вистинската природа на феноменот и избегнување на кругот страдања на кои, како краен стадиум, е препородувањето познато како *самсара*.

Методите што ги користи будизмот за постигнување на самсарата се: етичка прилагоденост, култивација на мудрост, тренирање на мозокот преку учење и медитација, несебично однесување, одрекување од светските работи, побожни обреди и во некои гранки на религијата, разбудување на светите суштества за да им помогнат на луѓето во достигнување на *нирвана*.

Будизмот денес е четврта најголема религија по христијанството, исламот и хиндуизмот.

И во будизмот се посветувало и се посветува големо внимание на социјалните активности, т.е. на помошта на сиромашните и немоќните. Воедно и будизмот одиграл своја воспитно-образовна улога преку моралните

поуки што ги ширел и преку воспитно-образовните центри што ги организирале протагонистите на оваа религија.

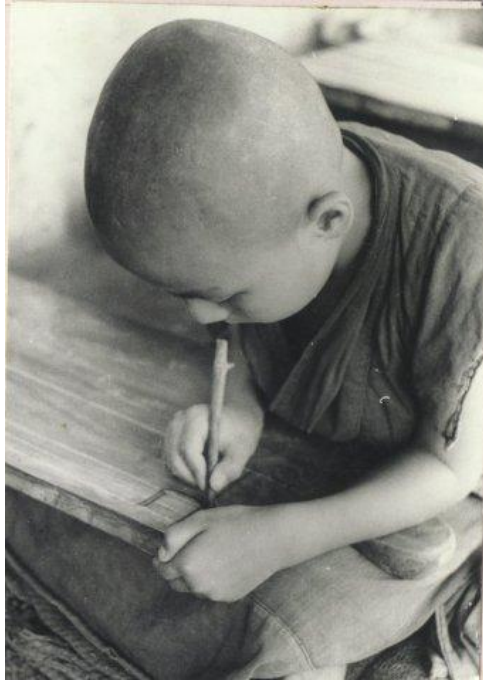
Во врска со помошта на сиромашните зачувана е изјава од самиот основач на будизмот Буда (околу 563 - 483 год, пред Христа) во која тој укажува на благодетите од помагањето:

„Ако битијата ги знаат, како што ги знам јас, резултатите од давањето и споделувањето, тие нема ниту да јадат без да дадат, ниту пак дамката на себичност ќе ги покрие нивните души. Дури и ако е тоа нивниот последен залак, нивното последно полнење на устата, тие нема да јадат без да споделат доколку има кој да го прими нивниот дар...“ (Khuddaka Nikaya, Itivuttaka I.26).

Првите будистички монаси активно ја инспирирале јавноста околу себе да учествува во добротворни активности т.е. да ја практикува активноста *дана* (давање).

Што се однесува до воспитно-образовната дејност дејност на будизмот, веднаш ќе кажеме дека нејзина основа се моралните поуки, кои се содржани во петте дисциплини на кои, во текот на својот живот, е должен да се придржува секој будист. Тие се познати под името *Панца соја* и се состојат од:

- Забрана за убивање и почит на животот.
- Забрана за крадење и почит на сопственоста.
- Забрана за сексуално злоставување и почит кон природата.
- Забрана за лажење и почитување.
- Забрана за користење дроги и опојни средства, како и почит кон телото и душата.

Слика 10. Будистички ученик учи како да пишува
Figure 10. Buddhist student practicing writing

Според учењето на будизмот етичките принципи се засновани врз осознавањето дали моралните принципи, кои претставуваат активност поврзана со телото или со говорот, повредуваат или не некого. Доколку повредуваат, тогаш таквите активности треба да се избегнуваат.

Освен погоре спомнатите пет дисциплини на кои би требало да се придржува секој будист, постојат уште три на кои исто така се должни да се придржуваат будистите, посебно ние кои ја следат традицијата наречена Теревада. Тие се:

- Воздржување од земање храна во несоодветни термини. Конкретно не се препорачува земање храна од заоѓањето на сонцето, па се до изгрејсонце следниот ден. Интересно е што слични совети дава и современата медицина.

- Воздржување од танцување, пеење и претерана музика, како и воздржување од користење парфеми, накит и други предмети кои ја истакнуваат убавината на личноста. Со ова се има за цел да се поттикне скромноста.

- Да се преземаат вежби за избегнување на спиење на луксузни кревети. Оваа дисциплина посебно се почитува од приврзаниците на Санга сектата.

На будистите исто така им се препорачува вегетаријански начин на исхрана со цел да се избегне убивањето животни, т.е. одземањето животи заради исхрана на луѓето. Според ваквото учење, јадењето месо значи индиректна поддршка и помош во одземањето живот на животните.

Ваквите морални дисциплини биле и во практика спроведувани не само од будистите среде народот, туку и од страна на некои истакнати владетели кои биле под силно влијание на будизмот. Еден од нив бил кралот Асока (304 – 232 год. пред Христа). Откако успеал да создаде силна држава, која се протегала на над две третини од територијата на денешна Индија, тој направил практичен обид да ги востанови будистичките морални дисциплини во својата држава како еден вид „откуп“ за претходните крвави војни. Така, на пример, тој забранил да се убиваат животни на територијата на неговата држава, а своите поданици ги поттикнувал да живеат во толеранција. Тој дури наредил да се почитуваат сите религии во неговата држава, а не само будизмот и за истите давал обилна финансиска помош за нивно одржување и практикување. Сите овие принципи (едикти) тој наредил да бидат запишани на столбови, кои биле поставувани на периферијата на неговото кралство крај патиштата со цел да ги видат што поголем број луѓе.

Некои од овие едикти на Асока гласат:

- Асока нареди да бидат насадени дрвја со смокви и манго и да бидат изградени бараки за одмор и да се ископаат бунари за вода на секоја половина милја на главните патишта.
- Тој нареди да престане убивањето на животните заради храна во кралската кујна.
- Тој нареди да се обезбеди лекување на луѓето и животните.
- Тој нареди покорност кон родителите, дарежливост кон свештениците и аскетите и скромност во трошењето.
- Сите службеници мора да работат за доброто на сиромашните и на старите.
- Тој промовира правење добри дела кон сите живи суштества со цел да го исплати долгот кон сите суштества.
- Тој ги почитува луѓето од сите вери.

Асока останал познат и по тоа што изградил многу болници не само за луѓе, туку и за животни. (Buddhist Studies, Buddhist Ethics, 2008, <http://www.buddhanet.net/e-learning/budethics.htm>).

Секако дека Асока овие мерки ги презел благодарение на моралните пораки од будизмот, која религија Асока ја поддржувал и ширел во својата држава и надвор од неа. Интересно е дека овој најпознат индиски крал од периодот на антиката, делумно имал македонско потекло. Тој бил внук (од син) на индискиот владетел Чандрагупта, кој пак бил оженет со ќерката на македонскиот крал Селевк од династијата на Селевкидите, кој претходно бил генерал на Александар Велики Македонски (Wheeler, 1968, стр. 170).

Исто како и останатите поголеми религии, така и будизмот спровел активности за организирана едукативно-воспитна дејност, т.е. за отворање училишта. Во антиката познат будистички културен центар бил Банаваси. Тоа било токму во времето на спомнатиот крал Асока.

Образованието во периодот на најраниот будизам се одвивало во будистичките манастири. Таму учениците учеле да читаат и пишуваат, а се изучувале и математика, медицина, логика и уметност (Watters, 1904). Во будистичките манастири отпрвин се воспитувале будистичките монаси, но со текот на времето тие станале отворени и за останатата популација. Крај градовите се појавиле големи манастири кои биле спонзорирани од кралските семејства и од богатите со што станале значајни воспитно-образовни центри во Индија, во кои доаѓале посетители дури и од Кина, Јапонија и Кореја (Watters, 1904). Универзитет бил отворен и во големиот будистички манастир во Наланда (североисточна Индија).

Да заклучиме дека и будизмот, уште до времето на антиката, дал значаен придонес во поттикнувањето и практикувањето на социјалните активности во насока на помош на сиромашните и на оние на кои помошта им е потребна, како и во воспитно-образовниот процес, опреку своите морални поуки и организирани образовни центри. Сето ова значајно придонело во подоцнежното профилирање на социјално-педагошките активности во овој дел од светот.

5.3.4. Јудаизам

Јудаизмот е религија на Евреите ширум светот и денес се смета дека има околу 14 милиони следбеници. Јудаизмот е една од првите запишани монотеистички религии и една од најстарите религиозни традиции кои се применуваат денес. Јудаизмот воедно е прва монотеистичка религија во историјата и се верува во еден Бог – Јахве. Патем, Јахве, Богот на Евреите, всушност нема име затоа што Јахве буквално значи „Јас Сум тоа што Сум“.)

Се смета дека јудаизмот настанал во вториот милениум пред Христа. Јудаизмот претставува основа од која што се развиле христијанството и исламот. Иако јудаизмот главно е религија на еврејскиот народ, тој е присутен во сите континенти и кон оваа религија припаѓаат и луѓе кои не се Евреи.

Централни личности во јудаизмот се: Адам, Ева, Сет, Аврам, Исак, Јаков, Јосиф, а подоцна и Мојсеј, кој го избавил еврејскиот народ од ропството на Египјаните и ги примил Божјите заповеди. Се смета дека тој ги напишал првите пет книги од Библијата. Веќе спомнавме дека света книга за јудаизмот е Библијата, односно Стариот завет (од чија содржина веќе наведовме извадоци за темата што овде ја обработуваме).

Меѓутоа, свети книги за јудејците се и Талмудот и Тората. Тоа се книги што содржат рабински толкувања на еврејските, односно Божјите закони.

Во јудаизмот исто така се обрнува посебно внимание на добротворните активности. Таквата активност се нарекува *Цедаках* (*Tzedakah*). Основите за оваа дејност се во Стариот Завет. Во пост-библискиот хебрејски јазик *Цедаках* значи добротворна помош на оние на кои им е потребна. Според јудаизмот секој човек има право на храна, облека и живеалиште, кои ако ги нема, треба да му ги обезбедат оние кои се посреќни од него. Јудаизмот најостро ги осудува оние кои не им помагаат на сиромашните. Во јудејските свети книги Тора и Талмуд постојат упатства до Евреите колку, кога и со што да им помагаат на сиромашните. Така, на пример, во Тора е заповедано секој Евреин да даде 10% од својата заработувачка на сиромашните секоја трета година (Deuteronomy 26, 12) и плус дополнителен процент од својот годишен приход (Leviticus 19, 910). Во Талмудот исто така пишува дека треба да се дадат 10% од годишниот приход за *Цедаках*. Според јудаизмот оние кои ќе им помагаат на сиромашните, ќе бидат многу повеќе наградени од страна на Господ.

Добротворната активност *Цедеках* трае и денес. Во Израел и денес младите Евреи одат по домовите за да собираат пари за добротворни цели (http://judaism.about.com/od/beliefs/a/tzedakah_what.htm; Tzedakah: "*More than Charity*", Lisa Katz).

Јудаизмот преку своите институции одиграл значајна улога и во воспитно-образовниот процес среде своите следбеници. Оваа улога пред сè се однесувала на етиката. Основите за етиката на јудаизмот ги среќаваме уште во текстовите на хебрејската Библија, но и на Талмудот и Тората.

Во Библијата сите луѓе се повикани да живеат праведен живот, исполнет со добродетелство, милосрдие, мирољубивост, понизност, лојалност кон владетелот и сл. Во Талмудот е забележана мудроста која денес мнозина ја употребуваат, а која гласи: „*Не му го прави на друг, она што не сакаш да ти го прават на тебе.*“ (Talmud, tractate Shabbat 31a; Midrash Avot de Rabbi Natan.).

За етичкото однесување на јудејците пишува и рабинот Акива (II век по Христа), кој запишал: „*Сакај го твојот сосед како што се сакаш себеси*“ (Lev. XIX.18).

Рабинот Симеон бен Гамалиел вели: „*Светот е заснован на три работи: правда, вистина и мир*“ (Avot 1:18). Во јудаизмот исто така се забранети: лажењето, ласкањето, кривоклетството и лажното колнење, како и други негативни дејства. Мирот (*шалом*) е еден од основните принципи и на Тората. Посебно внимание во воспитно-образовниот процес, насочен кон етичкото однесување, е посветен и на љубовта и сожалувањето (Jewish encyclopedia), како и на пријателството, кое е посебно почитувано во Талмудот. Внимание во воспитно-образовниот процес е насочено и кон самопочитувањето во кое човекот се повикува да си го почитува својот живот и да се грижи за своето здравје затоа што човекот е создаден според ликот на Бог (Talmud, Shabbat 113b; Ned. 81a).

Во Тората се претставени и етички поуки во врска со бизнисот, семејството, бракот, војувањето, односот кон припадниците на другите религии, па дури и за говорот во кои се вели дека зборувањето лоши работи претставува грев. Вакви поуки има и во Библијата. Во Талмудот пишува дека ако неког намерно го засрамиш, тоа е рамно на убиство (Jewish Encyclopedia).

Исто е и со семејството, кое во јудаизмот игра важна улога. Во Талмудот дури е и потенцирано дека должност на родителите е да ги воспитуваат своите деца, а на децата е должност да ги почитуваат своите родители и да ги гледаат во староста. Во Библијата е посветено внимание и на бракот. Притоа е потенцирано дека најидеална е моногамијата, а целибатот е осуден. Строго е осуден и инцестот. Во Библијата е пропагирана и љубов кон оние кои не се јудејци (Lev. XIX. 18).

Посебно внимание во Библијата и во останатите јудејски текстови е посветено на односот кон животните (Lev. XXII). Забрането е малтретирање на животните. Луѓето се обврзани да ги хранат домашните животни пред самите да седнат да јадат. Домашните животни треба да се чуваат во добри услови. Забранети се спортови во кои се повредуваат животни. Кога се убиваат животни заради храна на луѓето, тоа треба да се стори на најбрз можен начин. Луѓето треба да се однесуваат добро и кон растенијата (Talmud, tractate Shabbat 105b, 129a, 140b, et al.). Во јудаизмот е посветено внимание и на медицинската помош.

Што се однесува до организираниите форми на школување, во јудаизмот тие потекнуваат уште од библиските времиња. Во „Деутерономија“ пишува за должноста на воспитување и образование (Deut. 32:7). Исти пораки се среќаваат и во „Proverbs“ (3:1-2).

Основните училишта се појавиле во првиот век пред Христа. Во Талмудот пишува дека децата треба да почнат да одат на училиште од шестгодишна возраст. Овде постојат и пораки со чисто педагошка содржина во кои, на пример, пишува дека учениците не смеат да бидат тепани од страна на наставниците, дека постарите ученици треба да им помагаат на помладите. Исто како и кај другите религии, и во јудаизмот првите училишта биле отворени крај храмовите (синагогите).

Слика 11. Страници од јудејската света книга Талмуд

Figure 11. Pages from the Jewish holy book Talmud

Денес образованието во Израел се одвива во и вон училиштата. Вонучилишното образование се одвива во разни организирани младински групи, летни кампови и студентски организации.

Од сето досега изложено јасно се гледа дека и јудаизмот (како и останатите поголеми религии) среде своите следбеници одиграл значајна улога во процесите кои подоцна довеле до појава на социјалната работа и социјалната педагогија.

5.3.5. Таоизам

Таоизмот е религија настаната во Кина. Тоа всушност е збир од тесно поврзани филозофски и религиозни сфаќања кои денес главно се практикуваат во источниот дел на Азија. Зборот „Тао“ означува „Пат“ или „Начин“. Основач на таоизмот е Лао Це, кој живеел околу VI век пред Христа и денес се смета за еден од таоистичките богови од страна на следбениците на оваа религија. Највлијателен текст на таоизмот е „Тао Те Чинг“ во кој е содржано учењето на Лао Це. Од аспект на нашето истражување ќе кажеме дека и во овој текст е посветено внимание на добротворните активности и помош на сиромашните. Овде читаме:

„Тао од небесата е да се земе од оние кои имаат премногу и да им се даде на оние кои немаат доволно.

Начинот на кој човекот се однесува е поинаков. Тој зема од оние кои немаат доволно и им дава на оние кои имаат премногу.“ (STATEMENTS ON AND ABOUT POVERTY, HUNGER, HELPING AND CHARITY FROM THE TAO TE CHING <http://www.foodbankrockies.org/site/Doc Server/taoism.pdf?docID=1501>).

Слика 12. Главниот симбол на таоизмот

Figure 12. Main symbol of Taoism

Практично и овде ги гледаме истите пораки како и во останатите големи религии - да им се помага на сиромашните за да се добие „награда на небесата“.

Што се однесува до воспитно-образовната компонента на таоизмот, таа исто така главно е лоцирана во областа на моралот, т.е. моралните поуки. Во

таоизмот постојат „Три богатства“ и тоа: сочувство, воздржаност (умереност) и скромност. Тие ги сочинуваат правилата кои ја создаваат основата на практичната страна на учењето на таоизмот уште од најраните времиња (Waley, 1958).

Практично и таоизмот имал свои дејства во однос на социјалната помош и во однос на воспитно-образовните активности со што и оваа религија го подготвила тлото во свеста на луѓето среде кои доминирала, за подоцнежното прифаќање на организирани активности и форми на социјалната работа и на социјалната педагогија како нејзин составен дел.

5.3.6. Конфучионизам

Конфучионизмот претставува кинески етичко-филозофски систем кој што се развил од учењето на кинескиот филозоф Конфучие (551 - 478 год. пред Христа). Тоа всушност е комплексен систем на морални, социјални, политички, филозофски и религиозни мисли, кои со текот на времето оставиле свое влијание врз животот во источна Азија, а пред сè во Кина, Кореја, Тајван, Виетнам и делумно во Јапонија. Основните учења на конфучионизмот го потенцираат моралниот развој на индивидуата.

Од аспект на темата што ја обработуваме, може да се каже дека и оваа религија посветува внимание врз добротворната помош кон сиромашните и немоќните. Самиот Конфучие на неколку наврати ги спомнал ваквите активности. Познат е случајот кога Конфучие наредил да ѝ се даде жито на мајката на својот следбеник Зихуа, кој заминал на должност во друга држава. Притоа ја спомнал потребата да им се помага на сиромашните, но и да им се додава богатство на богатите.

Во делата на конфучионизмот (објавени и преведени на англиски од авторот Томас Клери), го читаме и следниот извадок:

„Следбеникот рекол: Ако некој е великодушен кон луѓето и може да им помага на масите, дали тоа може да се нарече хуманист?“

Конфучие му одговори: Човекот не само што треба да биде хуман, туку треба да биде и мудар.“

И понатаму:

„Еден следбеник го праша Конфучие за хуманизмот. Конфучие му одговори: *Сакај ги луѓето*“ (STATEMENTS ON AND ABOUT POVERTY, HUNGER, HELPING AND CHARITY FROM THE ANALECTS OF CONFUCIUS, 1992).

Конфучие ја спомнал и дарежливоста како еден од петте главни елементи на хуманоста.

Постојат и други артикулации од самиот Конфучие поврзани со дарежливоста кон сиромашните од кои се гледа дека и конфучионизмот, заедно со останатите религии, дал свој придонес кон развивањето на свеста за потреба од помош на загрозените слоеви од народот.

Конфучионизмот посветувал внимание и на воспитно-образовната дејност, посебно од аспект на моралот. Ова е посебно потенцирано во Конфучиевата верзија на „Етиката на реципроцитет“ од Златното правило, кое гласи: *„Не им го прави на другите тоа што не би сакал тие да ти го прават на тебе“*. Тој сметал дека луѓето, според својата природа се слични, но се различни според своето однесување во пракса.

Етиката во конфучионизмот е строго рационална, јасна и бескомпромисна во поглед на разликата помеѓу легалитетот и моралитетот на дејствувањето. Таа е заснована врз три концепти: ритуал, исправност и човекољубие. Според Конфучие, суштината на секој човек е човекољубието или *зен*. Тоа претставува материјална суштина на човековата должност кон другите и се изразува преку совесноста кон другите, потоа преку верноста и преку обѕирот. Единствено човекољубивиот човек правилно и целосно може да ги исполнува своите должности кон другите.

Главното мото на совеста кон другите гласи: *„Ако сакаш да се воздигнеш самиот себе, воздигни ги другите.“* Според конфучионизмот човекот се користи самиот себе како единствено мерило за регулирање на сопственото однесување. Најморален и најисправен во однесувањето е оној човек кој дејствува од аспект на човекољубие. Морално исправна постапка е онаа што е направена заради чиста моралност и должност како единствен мотив. Секоја друга постапка, која е направена заради корист, може да биде добра или лоша, но таа во суштина не е морална. Ова е во склад со зборовите на самиот Конфучие кој рекол: *„Племенитиот човек ја разбира исправноста, а малиот човек ја разбира користа.“*

Во конфуционизмот и ритуалите се во функција на човекољубието и преку нив човекот се искажува.

И конфуционизмот исто така забранува лошо однесување кон останатите луѓе, со посебен повик кон владетелите. Конфуционизмот повикува и на лојалност кон фамилијата, пријателите, брачниот партнер, но и кон владетелот. Конфуционизмот поучува и за почит кон постарите, но и за помош од страна на постарите кон помладите. Идеал на конфуционизмот било создавањето социјална хармонија. Кога го прашале Конфучие што е тоа социјална хармонија, тој одговорил: „Власт ќе има само тогаш кога принцот ќе биде принц, министерот министер, кога таткото ќе биде татко, а синот син.“ (Analects XII, 11).

Во конфуционизмот се дадени упатства и како треба да се однесува секој возрасен маж и младич. Тој треба да е високо морално култивиран, лојален, хуман и добродетелен.

Слика 13. „Животот и работите на Конфучие“ (издание од 1687 год.)

Figure 13. "Life and works of Confucius" (1687).

Образованието во Кина во областите каде доминирал конфуционизмот имало свој организиран облик уште од времето на антиката. На воспитно-

образовниот процес се обрнувало големо внимание заради тоа што се сметало дека едуцирањето на луѓето ќе доведе до социјална хармонија (Merson, 1990). Преку воспитно-образовниот систем под влијание на конфучионизмот бил создаден моќен механизам за имплементирање на моралните и социјалните норми во кинеското општество. Државниот образовен систем бил востановен во 124 година пред Христа за време на императорот Ву Ти. Тогаш била создадена и Големата Академија, на која студентите ги изучувале оние области кон кои подоцна се определувале во своите работни кариери. Отпрвин во Академијата биле примани само педесет и пет студенти, а околу 8 година пред Христа нивниот број бил околу три илјади. Во време на династијата Хан (III век) училишта под влијание на конфучионизмот имало распространето во голем број области на тогашна Кина (Merson, 1990). Влијанието на конфучионизмот врз образовниот систем во Кина се чувствува дури до денешен ден.

Од она што го изнесовме за конфучионизмот, видовме дека и оваа религија уште од времето на антиката оставила свој значаен белег во подготвувањето на теренот за подоцнежната појава на организирањето социјална работа и социјално-педагошки активности во областите каде оваа религија дејствувала, а тоа е пред сè Кина.

5.3.7. Хиндуизам

Хиндуизмот е доминантна религија во Индискиот Полуостров. Неговите историски корени се во индиските религиозни верувања од Железното време, така што, за разлика од поголемиот дел други религии, хиндуизмот нема поединечен основач. Хиндуизмот не е унитарна религија, туку повеќе е како еден вид „покривач“ под кој се сместени неколку религиозни определби засновани на ведските традиции од античка Индија. Оттаму хиндуизмот повеќе е третиран како религиозна традиција, отколку како религија.

Во бројните хинду ракописи посветен е значаен простор на добротворната помош кон сиромасите и гладните. Во светата книга „Багавад Гита“ постојат дваесетина делови кои се однесуваат на оваа тема. Така, на пример, во Третото поглавие читаме:

„Секој кој мисли само на себе додека приготвува храна ги презема врз себе гревовите од другите.“ (III, 12)

Во Шеснаесеттото поглавие сосема јасно е прецизирана доблеста од добротворното делување:

„Добротворноста е една од највозвишените доблести со кое човековото суштетство може да биде благословено.“ (XVI, 1)

Ќе наведеме цитати и од други хинду ракописи:

„Името на Бог во себе симболизира двојно доблесно значење - секогаш да даваш помош, а никогаш да не ја прифаќаш.“ (Rg Veda: II, 28, 9 - Varuna Sukta).

„Како во извор, колку повеќе вода црпиш, толку повеќе извира, колку повеќе даваш, уште повеќе добиваш... Побрзај да ветииш или да се обврзеш дека ќе помагаш. (Taittiriya Upanishat III, 3)

„Божествата се радуваат кога нечија среќа се должи на доброволно стореното жртвување од друг.“ (Maha Narayana Upanishat IV, 78).

„...За време на посебни околности, како што беше свадбата на Сита во Видеха и крунисувањето на Рама во Ајодија, кралот заедно со угледните луѓе организираа бесплатна храна и друг вид конфор за сите, дури и за луѓе однадвор од улиците. Најдобрите подароци се оние дадени на странци на кои не можеш ни да се сетиш.“ (Рамајана I, 72, 22-26; II, 6).

„Обврска на луѓето е секогаш да споделуваат со други сè што поседуваат... Секој секогаш треба да продолжи да бара такви на кои им е потребна помош... Сиот универзум се движи од енергијата на човекољубието...“ (Manusmriti - III. Hindu Religion on Poverty and Charity, Author: Dr H V S Shastri Publication: Hindu Council, UK, Date: August 25, 2007 URL: <http://www.hinducounciluk.org/newsite/circulardet.asp?rec=49>).

Во книгата „Срцето на хиндуизмот“, заснована врз основа на старите хинду текстови, читаме:

„Религиозните обврски исто така вклучуваат во себе различни форми на добродетелство. На пример, ракописите го обврзуваат домаќинот да излезе надвор пред вратата на својот дом пред секој оброк и да викне трипати: 'Дали е некој гладен? Ве молам влезете да јадете со нас'. Дури потоа семејството може да јаде со или без гости.“

(<http://hinduism.iskcon.com/practice/704.htm>; "*Heart of Hinduism*" is Copyright: ISKCON Educational Services, 2004).

Што се однесува до моралните поуки, т.е. до воспитно-образовниот карактер на хиндуизмот, познато е дека припадниците на оваа религија се придржуваат до одредени правила.

Така, на пример, припадникот на хиндуизмот не смее да јаде месо, не смее да пие алкохол. Тој исто така не смее да лаже, а строго е забрането и крадењето. Сепак најстрого е забрането убивањето на други суштества, а на ниту еден друг живот не смее да му се нанесе никаква штета. Секој што се придржува до овие правила се смета дека ќе живее чесен и чист живот.

Овие правила биле инкорпорирани уште во првите облици на училишни институции во хиндуизмот од времето на античка Индија. Тоа биле монашки редови во кои образованието се одвивало под надзор на некој *гуру*. Во нив воглавно припадниците на секоја каста го учеле тоа што сметале дека им е потребно за во текот на животот. Така, на пример, припадниците на свештеничката каста (*брамани*) најмногу ја изучувале филозофијата и религијата (Blackwell, 2004). Припадниците на бизнис класата (*Ваишја*), пак, биле учени на трговија, додека припадниците на војничката каста (*Кшатрија*) ги изучувале разните облици на воени вештини (Prabhu, 2006).

Во класичниот хиндуизам најглавни поими се дејствувањето (*карма*) и должноста (*дарма*). Со собирањето добри и лоши дела се влијае врз човековата судбина, но не постои единствен начин за да се постигне добра карма. Во раниот ведски период постоела идеја за општ морален закон (*рита*), кој бил чуван од боговите Митра и Варуна. Биле потребни молитва и жртвување за да се одржи правилен однос помеѓу божествата и луѓето. Притоа гревот можел да биде морален или обреден. Моралниот закон ја одразувал основата на општествениот поредок, кој бил под контрола на свештениците и бил загарантиран од владетелите, но моралните закони и дејствувања биле тесно сврзани со класната подела на општеството. Заради тоа *дарма* никогаш не била прифатена како некоја апсолутна вредност за сите припадници на индиското општество. Голема улога при одредувањето на моралните вредности одиграле староиндиските епови кои нагласувале некои основни морални квалитети, како на пример должноста на детето кон

родителите, љубов и наклоност што родителите мораат да им ја пружат на своите деца, взаемна почит во бракот, љубов и склад како идеал.

Тежнењето за богатство и средства за живот, уживање во веселбата или побожните ритуали биле релативни за оние кои живееле во свет во кој постоела тенденција кон етиката. Единствениот апсолутен етички принцип бил поврзуван со ослободувањето на поединецот од циклусот на повторно раѓање. Тоа била *Потрагата за блаженство*. Таа всушност значела почит кон основите на моралноста, а тоа се: воздржување од убивање, кражби, полова нечистотија, лаги и употреба на опојни средства.

Ако не се придржува на овие забрани, поединецот не може да ја стекне основната чистота, која му е потребна за да појде на патот кон ослободувањето. Едно од основните залагања на секој припадник на хиндуизмот е и заедничкото добро на сите.

Слика 14. Хиндуистичко божество

Figure 14. Hinduistic deity

Подоцна во воспитно-образованиот процес во Индија се вклучиле и други влијанија (будизмот, исламот и други), но првите организирани воспитно-образовни дејности се одвивале под влијание на хиндуизмот.

Од сето погоре изложено јасно се гледа дека и хиндуизмот дал свој значаен придонес во социјалните и воспитно-образовните процеси во деловите од светот каде дејствувал, со што и оваа религија оставила свој белег во фундаментот на подоцнежната појава на социјалната педагогија како дел од социјалната работа. Преку своите пораки за помош кон социјално загрозените и преку воспитно-образовните поуки од високо етички карактер, оваа религија оставила силен впечаток кај своите следбеници, со што придонела за развитокот на колективната човекова свест за создавање и примена на она што денес го нарекуваме социјална работа (со својот составен дел социјална педагогија), кои денес се најзначајните организирани облици за помош на социјално загрозените лица, т.е. на оние кои заради едни или други причини, се нашле на маргините на социјалниот живот.

5.3.8. Паганизам

Иако паганизмот не е религија, туку еден вид религиозна определба, треба да се спомне дека и за време на неговото практикување се водела грижа за сиромашните и болните. Впрочем, во антиката религијата и медицината биле поврзани.

Најстарите документирани институции кои пружале нега и лекување на болните биле храмовите во древен Египет.

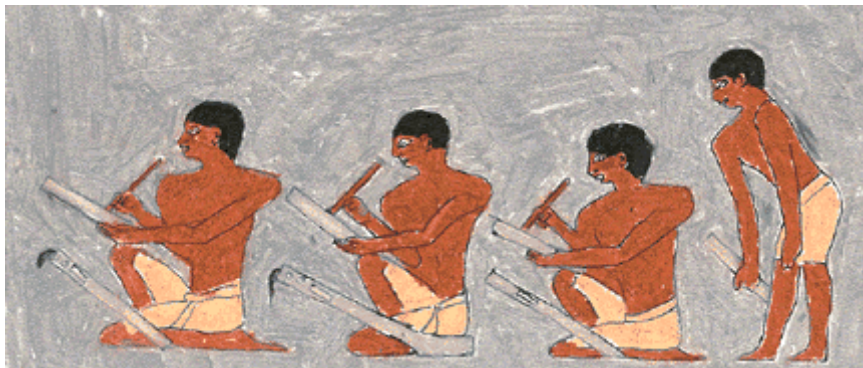
Во балканската митологија постоело божеството Асклепиј кој бил „бог на лекувањето“.

Римјаните изградиле во Рим храм посветен на богот на лекувањето Ескулап (нивна варијанта на Асклепиј) во 291 год. пред Христа. Тие имале институција за лекување на болните робови, гладијатори и војници која била наречена *valetudinaria*.

Освен социјалните активности, во антиката се водело сметка и за воспитно-образовната компонента. Ќе направиме краток осврт кон некои од овие активности.

Во стариот **Египет** школувањето било привилегија за децата на богатите. Во тоа време школувањето почнувало на возраст од четири години. Училиштата биле насочени за одделни насоки, па секој родител го испраќал на школување детето во она училиште за кое сметал дека ќе му помогне во

кариерата. Така, на пример, оние кои се подготвувале да бидат собирачи на данок, се запишувале на математика и сл. Не постоеле посебни згради каде се изведува наставата, туку учениците оделе по домовите на наставниците, каде останувале поголем дел од денот, при што си носеле и храна. Пишувањето се одвивало на папирус со црвено мастило. Во ваквиот воспитно-образовен процес се водело сметка и за педагошките мерки, во кои било застапено физичкото казнување за учениците, кои за време на наставата ја нарушувале дисциплината најчесто со зборување за време на предавањето, спиење или мрзеливост и незаинтересираност. (Повеќе детали за ова на: <http://library.thinkquest.org/J002606/AncientEgypt.html>).

Слика 15. Училишна атмосфера во антички Египет.

Figure 15. School atmosphere in ancient Egypt.

На **Балканот** во антиката исто така постоеле училишта, во кои се изучувале разни предмети. И во овие училишта, покрај воспитно-образовниот карактер, се обрнувало внимание и на педагогијата.

Платон (427 - 347 година пред Христа) пишува:

„Ако ученикот слуша, тогаш ќе биде добро за него, а ако не, тогаш тој ќе се поправи со помош на закани и удари...“ (Plato, „Protagoras“, 1953 edition, 324).

Но, истовремено Платон го критикувал ваквиот начин на казнување тврдејќи дека слободниот човек не може да се образува ако е во окви (Plato, „The Republic“, 1961 edition, 536). Платон дал и конкретна инструкција во однос на одржувањето на дисциплината, која била против методите на физичко казнување. Тој вели:

„Учете ги децата во училиштата не преку принуда, туку преку игри и така ќе бидете во подобра можност да го видите природниот резултат.“ (Plato, „The Republic“, 537).

Тој смета и дека позитивниот приод кон учениците ќе предизвика љубов кај нив кон училишните предмети, при што казнувањето ќе стане непотребно. Гледаме дека ваквиот став е сосема во склад со современите сфаќања на педагошките методи за одржување дисциплина во воспитно-образовниот процес.

Интересно е што подоцна изгледа Платон, барем делумно, го променил своето мислење, па во своето дело „Закони“ се заложил за поголема контрола на учителот кон учениците, која по потреба требало да се одржува и со помош на физичко казнување (Plato, „The Laws“, 1953 edition I, 644).

За педагошката мерка казнување на немирните ученици се залагал и Аристотел (384 - 322 година пред Христа) во своето дело „Политика“ (VII, 17). Заради фактот што Аристотел имал свои ученици и во Македонија (од каде и самиот потекнувал, а неговиот најпознат ученик бил токму Александар Велики Македонски) можеме да заклучиме дека и во Македонија во антиката постоело физичко казнување на учениците за одржување на училишната дисциплина.

Познато е дека Аристотел ја формирал воспитно-образовната установа позната под името *лицеум*. Таму предавањата Аристотел ги држел наутро. Учениците правеле истражувачки проекти, а на секои десет дена се избирал ученик (студент) кој бил еден вид администратор на другите. На тој начин и учениците се вклучувале во наставниот процес, што секако дека позитивно влијаело во одржувањето на дисциплината во лицеумот. Инаку лицеумот Аристотел го организирал во Атина во времето кога таа била под власта на Македонците.

Слика 16. Аристотеловото училиште лицеум
Figure 16. Aristoteles' school lyceum

Во Спарта воспитанието на младите било организирано од страна на државата, а младите требало да се воспитуваат исклучиво за да можат што подобро да служат на државата која ги школувала. Таму поединецот бил подреден на заедницата. Учениците заедно живееле во помали комуни, каде биле тренирани на сурови услови за живот. Така, на пример, облека им била давана еднаш во годината, спиеле сите заедно и оскудно се хранеле.

Во училиштата во Спарта посебно значење имало физичкото казнување како метод за одржување на дисциплината. Тоа не било насочено само кон учениците кои ја нарушувале дисциплината, туку тоа било сметано и како начин за калење на телото и душата, па така честопати биле тепани и недолжните ученици. Оној кој бил најиздржлив бил поставуван за водач на групата по што самиот го водел следниот курс. Секако дека ова се однесувало на установите каде се стекнувале воените вештини.

И во воспитно-образовниот систем во стариот **Рим**, било посветено внимание на педагошкиот аспект.

Така, на пример, авторот Квинтилијан во своето дело „Епиграми“ со презир пишува против оние учители кои сурово физички ги казнувале своите ученици. Тој го потенцира срамот од казнувањето како посилен од физичката болка.

На физичкото казнување на учениците се спротивставил и веќе спомнатиот Плутарх (живеел околу 46 - 120 година). Тој се залагал за позитивни методи во мотивацијата наместо за физичко казнување. Тој пишува:

„Сметам дека децата треба да бидат водени кон достоинство школување преку нивно охрабрување и мудрост, а не преку тепање или преку злоставување, затоа што тоа е наменето за робовите, а не за слободните... Пофалбите и укорите многу повеќе помагаат за слободните отколку каков било облик на злоставување.. “ (Plutarch, „The Education of Children“, 1927 edition, section 12).

И овде гледаме современи ставови и совети за воспитувачите насочени кон нивното однесување кон учениците.

Слика 17. Училиште во римско време

Figure 17. School from Roman times

Плутарх дава уште едно интересно сведоштво. Пишувајќи за школувањето на синот на римскиот политичар Маркус Като, Плутарх вели дека Като самиот го школувал својот син, иако имал слуга кој бил одличен учител и кој учел многу други деца на познати Римјани. Като велел дека не може да дозволи слуга да му го школува синот затоа што не можел да замисли слугата-учител да го укорува неговиот син или да го тегне за увото ако не внимава за време на предавањето (Plutarch, Lives, 426).

Од ова интересно сведоштво гледаме дека физичкото казнување на учениците во Рим, како педагошка мерка, било толку вообичаена и нормално прифатена појава, што и самите родители дозволувале на учителите да ги казнуваат нивните немирни деца, дури и ако се тие учители слуги.

И Плутарх исто така го потенцира срамот и пониженоста како посилен казна во однос на физичката болка кај физичкото казнување на учениците.

Да заклучиме дека во антиката во времето кога бил доминантен паганизмот како еден вид религиозна определба, исто така се посветувало

внимание како на социјалните, така и на воспитно-образовните активности. Во овој период дури се посветувало внимание и на педагошките активности (конкретно на аргументите за или против физичкото казнување на учениците како педагошка мерка). Овие сознанија со текот на времето, преку усното и писмено пренесување и нивно практикување, се инкорпорирале во свеста на идните генерации и останале како составен дел од нивната култура. Тој процес траел сè до современата појава на организираната социјална работа и социјална педагогија.

5. 4. Социјалните и воспитно-образовните активности во Македонија

Во Македонија, како една од лулките на европската цивилизација, исто така имало организирани социјални, воспитно-образовни и педагошки пројави уште со самата појава на цивилизацијата на овие простори.

Античките Македонци ги обожавале општо познатите балкански божества, но имале и свои посебни божества. Среди античките Македонци бог на лекувањето бил Дарон. Оттаму, социјалните активности кои во тоа време се практикувале на другите балкански простори, секако дека биле практикувани и во Македонија.

Познато е и дека најголемиот македонски цар Александар Трети Велики Македонски водел грижа за социјалниот статус на своите војници и за семејствата на оние кои загинале во борбите. Секако дека во ова му помогнало и енормното богатство со кое се стекнал за време на освојувачките походи.

Социјалните и воспитно-образовните активности во Македонија продолжиле и потоа со појавата на христијанството. Македонија била првата христијанска земја во Европа. Веднаш по легализирањето на христијанството македонските христијани (од кои некои подоцна биле прогласени за светители) почнале активно да дејствуваат. Притоа, основа на нивните дејства биле активностите од религиозен, социјален и воспитно-образовен карактер и ова лесно може да се согледа од нивните зачувани житија.

Како илустрација, ќе го спомнеме македонски светител свети Порфириј. Тој живеел во античкиот период и за време на своето дејствување реализирал религиозна, но и социјална и воспитно-образовна дејност бил. Свети Порфириј се родил во Солун во IV век. На возраст од дваесет години заминал за Египет, а

потоа и во Ерусалим. Таму го добил богатото наследство од своите родители, кое им го поделил на сиромашните. Потоа бил поставен за епископ на Газа, каде служел цели 25 години во подучување на народот. Починал во 401 година (Донски, 2005, стр. 61).

Во Средниот век, како едни од најзаслужните Македонци во историјата ќе ги спомнеме светите браќа Константин (Кирил) и Методиј. Во еден ваков труд не може да се одбегне нивната воспитно-образовна активност, на која овде накратко ќе потсетиме преку осврт кон нивната биографија.

Светите браќа биле родени во Солун во семејството на богатиот подстратег (висок византиски службеник) Лав. Неговата сопруга се викала Марија и исто така потекнувала од старо солунско семејство.

Методиј отпрвин бил на служба во војската, а откако византискиот цар видел дека е добар војник го поставил за војвода во една покраина во Македонија на границата со Бугарија. Таму Методиј поминал десет години, а потоа заминал на планината Олимп каде се замонашил. Неговиот брат Константин бил две години помлад и уште како дете се истакнувал со љубов кон книгата. Речиси не излегувал од дома и постојано читал книги со научни теми, посебно восхитувајќи се од духовната литература. Омилено дело му било учењето на свети Григориј Богослов. Таткото Лав починал кога Константин имал четиринаесет години.

Во тоа време на престолот во Византија дошол малолетниот цар Михаил, заедно со својата мајка Теодора. На Михаил му биле доделени тројца воспитувачи. Едниот од нив (по име Дром) бил пријател со родителите на светите браќа и знаејќи го Константин како паметно дете, го повикал во Цариград да се школува заедно со младиот цар. Во Цариград Константин живеел во домот на воспитувачот, но често престојувал и во царскиот дворец. За кратко време ги изучил граматиката, филозофијата, геометријата, дијалектиката, како и делата на Хомер. Исто така ги учел и реториката, аритметиката, астрономијата и музиката. Добро го знаел грчкиот, латинскиот и сирискиот јазик. Поради големиот интерес и познавање на филозофијата, бил наречен *Константин Филозоф*.

Воспитувачот Дром на секој начин се трудел да го задржи Константин во Цариград. Му ја понудил раката на една убава девојка, која била негова духовна ќерка, а му понудил и титули, но Константин сето тоа го одбил со

зборовите дека нему најголемо богатство му е стекнувањето знаења. По ваквиот одговор Дром отишол кај царицата Теодора и ѝ предложил да го ракоположат Константин во свештенички чин и да го вработат во Цариградската библиотека само за да го задржат во Цариград. Така и се случило. Но, и на должноста библиотекар Константин не останал долго. Еден ден побегнал во некој манастир и таму се подвизувал. Дром одвај успеал да го најде по шест месеци барање. Константин му рекол дека не може повторно да ја прими должноста библиотекар, но дека може да биде учител по филозофија во Цариградското училиште.

Во тоа време се случила и војна на Сарацените против Византија. Сарацените испратиле писмо до византискиот цар во кое се потсмевале на христијанското учење и барале да им се испрати некој мудрец кој ќе им го објасни сето тоа. Царот и патријархот го повикале Константин и му предложиле да оди во мисија кај Сарацените. Тој со задоволство го прифатил овој предлог, изјавувајќи дека е подготвен да умре за Христовата вера. Тогаш му одредиле двајца писари да го придружуваат и тој заминал кај Сарацените. Кога стигнал во нивното престојувалиште видел како Сарацените ги навредуваат и им се потсмеваат на христијаните кои останале под нивна власт. На секоја христијанска куќа на надворешната врата бил нацртан ѓавол. Некои од Сарацените, сакајќи да го испровоцираат, го прашале Константин што значат овие слики за него. Константин мудро им одговорил дека тие слики значеле оти во тие куќи живеат вистински верници христијани од кои ѓаволот се плаши, па затоа избегал зад надворешната врата, додека за оние куќи каде немало на надворешните врати нацртано ѓавол, рекол дека ѓаволот живеел внатре во пријателство со луѓето од тие куќи. По овие зборови Сарацените замолкнале. Потоа Константин бил повикан кај кнезот. За време на ручекот таму седеле неколку сараценски мудреци и почнале да разговараат со Константина. Но, тој успеал да ги надзборува за сите теми во врска со вистинската вера и да им даде убедливи одговори на кои тие ништо не можеле да забележат. Кога се вратил во Цариград, царот и патријархот со големо задоволство го слушнале извештајот за неговата посета кај Сарацените. Потоа Константин заминал кај својот брат Методиј на Олимп, каде заедно се подвизувале. Во тоа време кај царот Михаил дошле пратеници од народот Козари (кои Грците ги нарекувале Хазари). Тие побарале од царот да им испрати некој учен човек што ќе го штити

христијанството среде нивниот народ затоа што мнозина од нив веќе почнале да преминуваат во јудаизмот и во исламот заради дејствувањето на еврејските и на муслиманските емисари. Царот Михаил му предложил на Константин да појде и во оваа мисија. Константин, сакајќи со сето срце да пострада за Христа, со радост ја примил оваа вест и набргу заминал кај Козарите. Со себе го повикал и својот брат Методиј, кој исто така со радост му се придружил. Кога стигнале кај Козарите виделе дека тие зборуваат *словенски*, но дека почнале да го прифаќаат и еврејскиот јазик заради јудаизмот што сè повеќе се ширел среде нив. И таму Константин секогаш успеал да ги надзборува еврејските емисари. Потоа успеал и да ослободи од заробеништво двесте византиски војници, кои ги вратил во Цариград. По патот се задржале во земјата на фулскиот народ, чии припадници биле пагани, но Константин успеал да покрсти мнозина од нив. Во Цариград биле пречекани со големи почести од царот и од патријархот. Потоа Методиј заминал во бугарската држава каде покрстил многу народ, откако бугарскиот кнез Борис решил да го прими христијанството. Тогаш до византискиот цар стигнало писмо од моравскиот кнез Ростислав во кое го молел да му испрати христијански учители на јазикот што го разбираат тамошните *Словени*. Царот Михаил ги повикал Константин и Методиј и им кажал за молбата на Ростислав. Константин одговорил дека нивната мисија ќе успее, но само доколку на тамошниот народ му однесат книги на јазикот што го разбираат. Потоа се консултирал со свети Методиј и одржал четириестдневен пост. Така Константин создал азбука со триесет и осум букви. Следувала интензивна преведувачка дејност од грчки на *словенски* (македонски, з.н.) во која им помагале и нивните ученици. Откако превеле неколку значајни црковни книги, заминале за Моравија. Кога стигнале во оваа земја биле дочекани со сите почести. Ростислав им ги пружил сите услови за работа, а им доделил и млади ученици за да ги учат на *словенскиот* писмен јазик. Под раководство на светите браќа Ростислав почнал да гради и цркви. Но, тамошните германски свештеници, кога виделе дека народот со радост ги прифаќа книгите на *словенски*, почнале да се бунат против мисијата на Константин и Методиј. Тие зборувале дека постојат само три јазика на кои Библијата може да се пишува: еврејски, грчки и латински. На тоа светите браќа одговориле дека Бог на сите им испраќа дожд подеднакво и сите сонцето ги грее подеднакво. Светите браќа останале во Моравија четириесет месеци, при што посетиле многу места,

проповедајќи го Божјото Слово на *словенски* јазик. Истовремено таму стекнале и многу свои ученици.

За нивната мисија разбрал и папата Никола во Рим и ги поканил да дојдат кај него. На патот кон Рим тие се задржале и во Панонија кај кнезот Коцел, кој ги замолил и него да го научат на писмениот *словенски* јазик. Освен тоа им доделил педесет ученици да ги научат да пишуваат на овој јазик. За возврат им ветил скапи дарови, но тие само побарале да ги ослободи византиските заробеници. Во меѓувреме починал папата Никола, а новиот папа Адријан исто така изразил желба да се сретне со нив. Кога стигнале во Рим папата ги пречекал со сите почести и ги осветил преведените книги. Потоа папата дозволил во тамошните цркви да се изврши богослужба на *словенски* јазик. Набргу Константин во Рим се разболел заради тешките подвизи и долгите патувања и имал видение дека набргу ќе замине кај Христа. Тогаш се замонашил и го добил името Кирил. Неговата болест се оддолжила уште педесет дена. Пред да почине му рекол на Методиј да го продолжи нивното дело и да не се враќа на Олимп. Недолго потоа Константин (свети Кирил) починал. Папата посакал да организира величествен погреб, но свети Методиј му рекол дека нивната мајка им оставила завет да бидат погребани на Олимп. Папата се согласил, но потоа римските епископи го убедиле сепак погребот да биде во Рим. Така свети Кирил бил погребан во овој град.

По неговата смрт кај папата дошла молба од кнезот Коцел да дозволи Методиј да замине кај него. Папата се согласил и со радост го испратил Методиј во Панонија, каде бил примен со голема почест. Потоа Коцел го замолил папата да дозволи поставување на Методиј за епископ во Панонија.

Но германските епископи направиле заговор против свети Методиј и му забраниле да проповеда во областа во која и тие проповедале. Во меѓувреме Ростислав бил заменет со кнезот Светополк кој отпрвин бил наклонет кон Германците. Така Методиј бил затворен во Швабија, каде одлежал две и пол години. Кога разбрал за ова новиот папа Јован (кој го заменил Адријан) фрлил анатема врз германските епископи и наредил Методиј веднаш да биде ослободен. Така тој се нашол на слобода, но германските епископи му се заканиле на Коцел дека нема да служат кај него ако не го отстрани од својата земја. Во тоа време народот во Моравија се побунил против германските епископи и тие биле избркани од државата. Тогаш на Методиј му биле доверени

сите цркви и духовништвото во словенските градови во Моравија. За свештеници биле поставени домородни Словени и христијанството почнало бргу да се шири затоа што народот го разбирал јазикот на богослужбата. Но, германските свештеници не мирувале. Почнале повторно да доаѓаат во Моравија и да го клеветат Методиј на кнезот Светополк. Тогаш до Методиј стигнало писмо од византискиот цар, кој сакал да се види со него. Методиј заминал за Цариград каде со голема радост бил примен од царот и од патријархот. Потоа свети Методиј ја продолжил преведувачката дејност со своите ученици. И унгарскиот крал посакал да се сретне со него и го поканил во својата земја. Свети Методиј заминал и таму, каде исто така бил примен и испратен со големи почести. Методиј починал во 885 година.

Од краткиот преглед на нивната биографија, гледаме дека својата воспитно-образовна дејност светите браќа Константин (Кирил) и Методиј ја спроведувале како среде обичниот народ (и тоа од различна етничка и религиозна припадност и од различни делови на Европа и Азија), така и среде дел од познатите европски владетели во тоа време. И не само тоа. Тие оставиле неизбришлива трага и за идните генерации нивни следбеници преку создавањето на *словенската* писменост, која била востановена претежно заради потребите на религијата, конкретно заради полесното ширење на христијанството. Токму заради тоа, од страна на римскиот папа, во 1980 година тие се прогласени за „Сезаштитници на Европа“.

Сл. 18 Свети Кирил и свети Методиј
Figure18. St. Cyril and St. Methodius

Сепак најграндиозна личност од нашиве простори, која дала значаен придонес и во социјалната и во воспитно-образовната сфера, без сомнение бил свети Климент Охридски. Тој истовремено придонесувал и во воспитно-образовната и во социјалната сфера. Заради тоа во продолжение и на неговото дело ќе се задржиме поопширно.

Изворни текстови за животот и дејноста на свети Климент Охридски среќаваме во Пространото Климентово житие од охридскиот архиепископ Теофилакт Охридски (од XI век) и Краткото Климентово житие исто така од еден охридски архиепископ Димитрија Хоматијан (Конески, 1966, стр. 5). За свети Климент постојат и бројни народни легенди и преданија, а податоци за свети Климент постојат и во Житието за свети Наум.

Не се знае кога точно се родил свети Климент Охридски. Единствено се знае дека бил погребан на 27 јули 916 година во неговиот манастир во Охрид. Ако се земат предвид и податоците според кои тој починал како старец, како и дека додека бил млад лично го придружувал свети Методија, може да се претпостави дека свети Климент би бил роден во првата половина на IX век.

Во врска со местото каде бил роден постојат различни мислења, но превладува мислењето дека бил роден во Охрид (Конески, 1966, стр. 9). Во житието на свети Наум Охридски, свети Климент е наречен како негов „брат“, но не се знае дали свети Климент и свети Наум биле родени браќа или пак биле сметани како „браќа“ во однос на својата мисија и припадност кон христијанството.

Исто така се смета дека свети Климент бил високо образован човек, а силна индиција за тоа е фактот што тој бил учесник во Моравската мисија на која се знае дека византиската власт упатила само високо образовани луѓе.

За свети Климент исто така постојат податоци дека бил ракоположен за свештеник за време на својот престој во Рим, заедно со уште двајца ученици на свети Кирил и свети Методија.

По смртта на свети Методија, дошло до судир помеѓу нивните ученици (на чие чело застанале свети Горазд и свети Климент) со латинското свештенство во Моравија, кое жестоко се спротивставило на нивната мисија, т.е. на можноста народот таму да ја чита Библијата и другите свештени книги на својот мајчин словенски јазик. Моравскиот кнез Светополк застанал на

страната на латинското свештенство, по што учениците на свети Методија паднале во немилост на ова свештенство. Некои од нив биле затворени и малтретирани. По ова тие се договориле да се поделат во помали групи и да ја напуштат Моравија продолжувајќи да го шират Евангелието. Свети Климент, во придружба на свети Наум и свети Ангелариј, тргнал по патот што водел кон Дунав. По извесно време стигнале на територијата на Бугарија, која држава во тоа време била во голема експанзија. Прв поголем град што го посетиле бил Белград, кој во тоа време исто така влегувал во границите на бугарската држава. Таму биле примени од управникот на градот, кој ги препратил кај бугарскиот хан (кнез) Борис. Тоа се случило некаде кон крајот на 885 година. Потоа тие со голема почит биле примени од страна на бугарскиот хан (кнез) Борис, кому во детаљи му го раскажале своето патешествие. Тогаш тој сфатил дека токму такви луѓе му требаат заради ширење на просветата среде населението во својата држава. По извесно време свети Ангелариј починал, а свети Климент и свети Наум добиле свои задолженија. Свети Наум најверојатно бил задржан во близина на самиот хан (кнез) Борис, додека свети Климент бил испратен во областа Кутмичевица. Притоа Борис издал наредба на управникот и на населението на Кутмичевица со голема почит да се однесуваат кон свети Климент, а тој лично му подарил три куќи во Девол и места за одмор околу Охрид и Главеница.

За областа Кутмичевица се знае дека била во охридскиот крај затоа што градовите Охрид, Девол и Главеница се спомнати како градови во оваа област, иако градовите Девол и Главеница до денес не се лоцирани. Постои претпоставка дека свети Климент самиот ја избрал Кутмичевица за област во која ќе дејствува на полето на образованието токму заради тоа што и самиот потекнувал од тој крај (конкретно од Охрид).

Во неговото житие запишано од Теофилакт Охридски пишува за грандиозната активност што свети Климент ја презел откако стигнал таму, а тоа е отворањето своевиден универзитет со околу 3.500 ученици. Оваа бројка и за денешни услови е голема, а камоли за времето на преодот од IX во X век и тоа во прилично заостанат крај како што во тоа време била Кутмичевица. Ова јасно укажува на угледот што свети Климент го имал среде народот. Институцијата што свети Климент ја основал денес е позната под имињата „Прв словенски универзитет“ или „Охридска книжевна школа“. За тоа како свети Климент го

минувал времето во својата образовна дејност, Теофилакт Охридски пренесува сведоштво од негов ученик (чиј идентитет останал непознат, но се зачувал записот). Овде читаме:

„А нас смирените и недостојните, поради величието на својата добрина, беше нè сторил поблиски од другите и постојано бевме со него... Ние никогаш не го видовме да е безработен, туку тој ги учеше децата на разни начини – на едни им ги покажуваше формите на буквите, на други им ја објаснуваше смислата на напишаното, а на трети им ги водеше рацете за да пишуваат...“ (Конески, 1966, стр. 19). Ученикот на свети Климент сведочел и за оддавањето на молитви од страна на свети Климент.

Оваа дејност на свети Климент траела цели седум години. Во меѓувреме починал кнезот Борис, а свети Климент бил повикан од страна на неговиот син цар Симеон на советување. По разговорите што ги воделе свети Климент бил назначен за епископ на Дрембица и Велика, кои области исто така со сигурност не се лоцирани, иако повеќе истражувачи сметаат дека се наоѓале во Македонија. Истовремено, во Кутмичевица, во 893 година бил испратен свети Наум.

Како епископ Велички свети Климент исто така активно се посветил на воспитно-образовната дејност. Имено, овде населението било доста заостанато од аспект на просветеноста, па тој постојано го подучувал населението, но и црковниот клер во врска со црковниот ред и пеењето на псалмите и молитвите. Теофилакт пишува и дека свети Климент материјално им помагал на сиромашните. Цитирајќи ги зборовите на извесен псалмопевец Давид, Теофилакт вели дека свети Климент станал „татко на сиромасите и заштитник на вдовиците“. Останало запишано и дека вратата на неговиот дом постојано била отворена за секој сиромав и намерник.

Освен со социјална и со воспитно-образовна дејност свети Климент се занимавал и со книжевна дејност, па дури и се заложил за садење и пресадување плодородни дрвја во околината.

Негова значајна активност секако дека е и градењето цркви и манастири во својата епископија. Најпознат од нив бил манастирот во Охрид, што го посветил на свети Пантелејмон. Потоа изградил уште една црква во Охрид.

Откако наполнил цели триесет години неуморна работа, свети Климент Охридски „веќе погрбен од старост и истоштен од работа“ решил да се повелче

од активна служба. Заминал кај цар Симеон и побарал да биде ослободен од епископската служба, но царот не се согласил, па така свети Климент останал епископ Велички до крајот на својот живот.

Од социјалната активност што ја практикувал свети Климент Охридски ќе ја спомнеме и неговата дејност како лецител. Се смета дека свети Климент се стекнал со медицински сознанија за време на својот престој по манастирите, но и за време на двегодишниот престој во Рим од 867 до 868 година (Влахчев, 1995, стр. 5). Факт е дека во тоа време медицината била распространета по манастирите каде, покрај други книги, имало и стари книги и ракописи со медицинска содржина, кои се преведувале и проучувале од страна на монасите. Монасите најпрво своите сознанија од медицината (во што секако им помогнало и познавањето на лековитите билки) ги применувале врз своите собраќа од манастирот, а потоа и на други луѓе кои имале здравствени проблеми и од нив барале медицинска помош.

Ист бил случајот и со свети Климент Охридски. Во неговото житие забележани се неколку случаи на лекување (исцелителски чуда) од негова страна. Така, на пример, тој му помогнал на некој болен да си го поврати видот. Понатаму лекувал двајца сакати на кои исто така им помогнал.

Свети Климент во Охрид изградил црква посветена на Свети Пантелејмон, кој е познат како исцелител и лекар во христијанската традиција. Во манастирот посветен на Свети Пантелејмон, свети Климент отворил и болница. Делот од Охрид каде што се наоѓала оваа болница до денес го носи називот *Болница* и се наоѓа под старата тврдина во Охрид (Влахчев, 1995, стр. 9). Во некои од творбите на свети Климент Охридски се среќаваат и пораки и совети со медицинска содржина (*Похвално слово за светите врачи Кузман и Дамјан, Закон судни људем и Антропологија*). Во нив тој зборува за улогата и чистотата во животниот простор, но и за личната и за брачната хигиена.

Заради ваквата дејност Теофилакт Охридски, го нарекол Свети Климент како *бессребрен врач*, што значи дека тој лекувал бесплатно. Ова, пак, е силен доказ за неговата социјална активност, во случајов бесплатното лекување.

Пред својата смрт, свети Климент го распределил својот имот. Еден дел оставил на епископијата, а другиот дел го завештал на својот манастир. Недолго потоа починал и бил погребан на 27 јули 916 година. Бил погребан во Климентовиот манастир во гробот што самиот тој претходно си го подготвил.

Подоцна неговите мошти биле пренесени во црквата „Света Богородица Перивлептос“.

Непосредно по неговата смрт почнало пишувањето пофални слова и песни за грандиозната дејност на свети Климент Охридски. Нив ги почнале неговите благодарни ученици, а потоа истите биле пренесувани и препишувани. За жал, денес многу малку е зачувано од сето тоа.

Слика 19. Свети Климент Охридски

Figure 19. St. Clement of Ohrid

Практично во ликот и делото на Свети Климент Охридски имаме спој и на социјалните (неговото бесплатно лекување и помош на сиромашните и на воспитно-образовните активности (создавањето на универзитетот и другите слични активности). Со ова Свети Климент Охридски бил најистакнатиот предвесник во Македонија на она што денес се нарекува социјална педагогија.

Друг великан од Македонија, кој исто така преземал и социјални и воспитно-образовни активности во Средниот век бил Свети Наум Охридски.

Годината на неговото раѓање е непозната, а се знае дека починал во 910 година. Свети Наум Охридски бил просветител и лекар. Тој бил современик на Свети Климент Охридски и ученик на Светите браќа Кирил и Методиј, кои ги следел за време на Моравската мисија. Во Рим Свети Наум се прочул со својата чудотворна моќ и голема ученост. По враќањето од Рим, заедно со Свети Климент Охридски, заминале за Бугарија, каде што со радост биле примени од кнезот Борис (Михаил). Свети Наум извесно време престојувал во бугарските престолнини Преслав и Плиска, а подоцна се преселил крај брегот на Охридското Езеро. На јужниот брег на езерото основал манастир, кој до денес се наоѓа таму. Тоа е познатиот манастир „Свети Наум“ (кој порано бил посветен на Свети Архангели). Мнозина монаси од цел Балкан доаѓале кај Свети Наум за да ги слушаат неговите мудри поуки и проповеди. За време на десетгодишниот престој во манастирот, Свети Наум се занимавал и со преведувачка дејност на црковни книги од грчки на средновековен македонски јазик. Пред крајот на животот се замонашил и како монах му ја предал својата душа на Исус во 910 година. Неговиот култ како лекар останал и по неговата смрт. Споменот за него се чува во голем број македонски народни преданија и легенди. И денес многумина одат во посета на неговиот гроб, кој се наоѓа во манастирот „Свети Наум“, каде што се обидуваат да најдат решение за разни здравствени проблеми.

Според некои народни преданија свети Наум лекувал кожни заболувања, но и отворени рани. Во лекувањето ја користел зејтинливата трева (*Hypericum perforatum*), која претставува стар народен лек за лекување рани од посекотини и изгореници, а се употребува и како антисептик (Влахчев, 1995, стр. 13).

Но, освен физички здравствени проблеми, свети Наум лекувал и психички здравствени проблеми. Авторите Филдишевски и Тунтев, проучувајќи ги податоците за овој вид лекувања што ги практикувал Свети Наум Охридски, заклучуваат:

„Сакаме да истакнеме дека во наведените ликовни прилози Наум Охридски е прикажан како добар познавач на човековата душа и со успех применува методи со кои ги ублажува душевните страдања на луѓето. Од изразот на лицето, од позите што ги зазема и од гестовите со кои се служи при комуникацијата со умоболните, Наум е прикажан дека поседува особини, неопходни за психотерапијата – тој има поза на несомнено силна

сугестивна способност... Бил исклучителна личност, обдарена со особини на извонреден психотерапевт.“ (Филдишевски, Тунтев, 1985).

И не случајно во рамките на манастирот „Свети Наум Охридски“ во Охрид долго време постоела болница за лекување умоболни, која била прва болница од ваков вид во Македонија. Оваа болница насилно била затворена во 1945 година од страна на комунистите, кои веројатно сакале сосила да ја прекинат врската помеѓу лекувањето и религијата, иако со векови пред тоа, лекувањето се одвивало токму во манастирите.

Слика 20 Свети Наум Охридски
Figure 20. St. Naum of Ohrid

Се разбира дека Свети Климент и Свети Наум не се единствените македонски светители, т.е. христијански дејци, кои извршувале очигледна социјална и восптно-образовна, т.е. педагошка активност. Такви има уште многу знаени и незнаени, посебно среде бројните светители од македонско потекло, чии житија (биографии) останале запишани. Еден од нив секако дека бил и Свети Гаврил Лесновски. Тој се родил во близина на Крива Паланка и живеел во X или XI век. Од неговото житие познато е дека откако се замонашил и живеел во некој скит близу манастир во долината кон Злетово, многу народ

доаѓал да бара помош за своите болести. Свети Гаврил Лесновски сите нив ги лекувал бесплатно, а секако дека притоа и ги подучувал со што во извесна степен вршел и воспитна дејност (Донски, 2005, стр. 52). Дури останало запишано дека тој помагал и во лекувањето домашни животни.

Активностите од сферата на социјалната и воспитно-образовната дејност во Македонија продолжиле и во Новиот век. И овој пат ваквите дејства биле тесно поврзани со религијата. Кога сме кај изнесувањето податоци од педагошката и социјалната дејност во Македонија поврзани со религијата во Новиот век, не можеме, а да не го спомнеме и дејствувањето на големиот македонски педагог Јосиф Ковачев од Штип (починал во 1898 година). Неговата дејност исто така била тесно поврзана со религијата.

Имено, по изучувањето на занаетот во Штип, Ковачев се запишал на богословија во Белград која ја завршил во 1861 година. На возраст од 24 години, во 1863 година, подготвил ракопис за педагошка пракса и заминал за Виена каде сакал да го отпечати. Таму имал средба со издавачот Д. В. Манчев и неговото дело под наслов „Школска педагогија или методическо раководство за учителите на народните школи“ било отпечатено во 1863 година.

Во 1864 година заминал за Киев, каде се запишал на Богословскиот факултет. За време на престојот од четири години, се запознал со делата на најголемите руски педагози и со делото на основачот на руската педагогија Константин Димитриевич Ушински.

Особено кај Ковачев влијаела идејата за поделба на учениците по возраст и во посебни оделенија. Ковачев, како одличен студент, добил стипендија од фондацијата на познатиот Васил Евстатијев Априлов, позната како *Фонд Априлов*. Покрај Богословскиот факултет во Киев, Јосиф Ковачев студирал и завршил Педагогија со психологија.

Во учебната 1869-1870 година се вработил во Основното училиште во Штип. Таму Ковачев започнал со своите училишни реформи, при што формирал посебана институција за подготовка на учители со два класа, каде го вовел класниот и предметниот систем на настава, вклучувајќи ги и световните предмети покрај богословските. На 18 јули 1874 година се вработил како директор на народното училиште во Прилеп, каде останал три години од 1874 до 1877 година. Ковачев го вовел и пеењето како световна содржина,

напоредно со црковното пеење во училиштата. Црковното пеење го предавал според руската (киевската) црковна традиција. Најголема новина е основањето на црковниот хор составен од учениците кои вежбале редовно во црквата „Св. Блаовештение“ во Прилеп.

По создавањето на бугарската држава бил поставен за началник на Народното просветителство во Пловдив, а потоа за училишен инспектор во Софиската околија. Бил избран за претставник во Народното собрание во 1879 година, а потоа и за претседател на општинскиот совет во Софија. Од 1880 година до 1887 година ја извршувал функцијата Главен секретар на Министерството за внатрешни работи. Потоа бил член на Државниот совет и градоначалник на Софија (1886 - 1887). Јосиф Ковачев во Бугарија заземал многу значајни позиции, но секако најпрестижната е кога при основањето на Универзитетот во Софија во 1888 година, бил назначен за доцент на Катедрата по педагогија на Историско-филозофскиот факултет. Таму ги предавал предметите: социологија, педагогија, историја на педагогија и педагошка психологија.

Јосиф Ковачев е автор на статии за бугарските наречја, среде кои го сместува и „македонското наречје“.

Јосиф Ковачев умира на 31 октомври 1898 година во Софија. Погребан е со почести на централните софиски гробишта.

Она што е интересно е дека Јосиф Ковачев го оставил добар дел од својот имот со кој бил основан фонд „Екатерина - Јосиф“, чии средства се користеле *„за награди за студентски научни студии по историја на бугарскиот јазик, бугарската етнографија и бугарската културна историја, како и двегодишна стипендија за странство на студент од Софискиот универзитет за развој по словенска филологија, бугарската историја, бугарската географија, философија и педагогија“*.

Без разлика на немакедонската национална самоидентификација на Јосиф Ковачев, факт е дека тој бил голем педагог, а покрај големиот придонес во воспитно-педагошката дејност, тој останал запаметен и по социјаланата активност кога го заложил својот имот за финансирање студенти.

Исто така од неговата биографија јасно се гледа дека тој бил нераскинливо сврзан со религијата преку учењето богословија во Белград и

преку студирањето на Богословскиот факултет во Киев, а потоа и преку предавањето црковни содржини во училиштата во кои дејствувал.

Сметаме и дека нема потреба посебно да истакнуваме дека училиштата во Македонија (посебно во XIX и почетокот на XX век) биле отворани во црковните дворови и дека во нив, покрај воспитно-педагошката дејност, се одвивала и значителна социјална активност (обезбедување храна и лекување на сиромашните, материјална помош и сл.).

Социјални активности во Македонија биле забележани и од страна на борците за ослободување на земјата. Познато е дека ајдутите воделе грижа за сирачињата и семејствата на своите загинати соборци, а исто било и за време на востанијата против отоманската власт (Стојчев, 2000, стр. 294).

Во XIX век во Македонија исто така продолжиле активностите кои во себе содржеле социјални и воспитно-просветни елементи, поврзани на еден или друг начин со религијата. Ова пред сè се однесува на македонските просветители. Еден од нив бил Партениј Зографски (1818 – 1876). Тој бил еден од борците против духовната власт на Цариградската патријаршија, која во тоа време била најголем застапник на грцизмот во Македонија. Ваквата состојба била искористена и од бугарска страна, која се обидела, наместо грчкиот, да го инсталира словено-бугарскиот јазик во македонските училишта. Но, наспроти ова, имало тенденции и за внесување на македонскиот јазик. Првите учебници на македонски јазик ги издал токму Партениј Зографски и тие биле напишани на неговиот галички дијалект (Конески, 1959, стр. 26). Тој се заложил за создавање заеднички македонско-бугарски јазик, во кој македонскиот ќе биде рамноправно вклучен. Неговите учебници наишле на восхит од страна на македонското население со што тој дал свој значаен придонес во воспитно-просветната дејност во Македонија. Освен темите од јазикот и литературата, една од објавените книги била посветена токму на религијата („Кратка свештена историја на Стариот и Новиот завет“, објавена 1857). Друга негова книга, пак, во себе содржела елементи од воспитувањето на децата. Тоа била книгата под наслов „Началное учение за децата“ (објавена во 1858 година). Во оваа книга биле претставени совети за децата од религиозна, морална, патриотска и просветителска содржина. Партениј Зографски ги востановил основите на македонската филологија (Преродбенски портрети, 2003, стр. 2). Партениј Зографски воедно се заложил и за правото на женските деца да се

школуваат (кое во тоа време им било ускратено) со што докажал дека се наоѓа далеку пред своето време. Тој се занимавал и со превод и со фолклористика. Се заложил и за возобновување на Охридската архиепископија. Интересно е и тоа што учител на Партениј Зографски бил лично Димитар Миладинов.

Освен со просветителска и воспитно-образовна дејност Партениј Зографски презел и социјални активности. Конкретно познато е дека со свои лични средства финансирал отворање на училиште во Кукуш, за кое успеал да собере 220 книги (Трајановски, 2001, стр. 130). Истовремено помагал и во финансирањето на неколку селски училишта од данокот што бил собираан во неговата епархија.

Партениј Зографски, покрај воспитно-образовните и социјалните активности, вршел и духовна дејност. Во 1859 година, на барање од македонското население, бил поставен за Полјански владика, на местото на владиката Грк. Во спротивно народот (посебно од градот Кукуш) се заканил пред органите на Цариградската патријаршија дека ќе премине во унија со Католичката црква. Цариградската патријаршија неволно го поставила Партениј за владика во Полјанската епархија чии центри биле градовите Дојран и Кукуш. По ова, тој веднаш се зафатил со отстранување на грчкиот јазик од богослужбуите во својата епархија и востановување на македонскиот заради што бил наклеветен од страна на солунскиот митрополит Неофит (кој бил Грк) и изведен пред Црковниот суд во Солун. Заради ова, во 1861 – 1862 година му било забрането да собира данок од верниците, но подоцна бил рехабилитиран под изговор дека тој само сакал да ја доближи верата до народот на сопствениот јазик. Партениј го напуштил Кукуш во 1865 година и заминал во Дојран, а во 1868 година бил поставен за владика во Пирот. Подоцна се заложил за создавање заедничка македонско-бугарска црква, но и Бугарите искажале неверба кон него (Андреев, 1993). Починал во Цариград во 1876 година.

Ликот и делото на големиот македонски преродбеник и духовник Партениј Зографски (кои овде накратко ги претставивме) во целост се вклопуваат во основната содржина на тезата во овој труд, а тоа е постоењето и експонирањето на социјални и педагошко-воспитни активности под покровителство на религијата. Партениј Зографски пред сè бил духовник (свештеник и владика) и како таков тој бил во состојба да презема социјални и

педагошко-воспитни активности. Со ова дејноста на Партениј Зографски (покрај сите свои останати заслуги) во себе содржела и забележителни сегменти од она што подоцна ќе стане познато како социјална педагогија.

Секако дека слични активности имало и од страна на други македонски преродбеници, а социјално-педагошките активности организирани од страна на Македонската Православна Црква, но и на другите религиозни заедници во Македонија, траат до ден денес.

6. ДИСКУСИЈА

Во врска со темата што овде ја презентираме критички настроената дискусија би барала одговор на следново прашање:

- Каква врска имаат религиите со социјалната педагогија, кога оваа организирана дејност се појавила многу подоцна?

Иако одговорот на ова прашање провејува низ целиот овој труд, овде пак накратко ќе го резимираме. Имено, за социјалната педагогија рековме дека претставува дел од социјалната работа. Таа воедно (според релевантните дефиниции) претставува воспитно-образовна активност што се одвива вон училиштето и семејството. Значи социјално-педагошките активности во својата основа се хумани дејства, кои во својата основа ја имаат помошта насочена кон други лица. Токму на таква помош на други лица, т.е. на лицата на кои тоа им е потребно, уште од најстарите времиња повикувале религиите преку своите институции и разни други облици на артикулации. Потребата луѓето да помагаат на други лица, не се појавила туку така во човештвото, туку за тоа најголема улога одиграле токму религиите, кои впрочем се и првите регистрирани фактори кои во историјата на човештвото организирано ја поттикнувале помошта на други лица, т.е. на лица на кои таа им е потребна.

Понатаму видовме дека религиите одиграле значајна улога и во воспитно-образовниот процес во средините во кои дејствувале. Оваа улога може да се разгледува преку два аспекта.

Првиот аспект би се однесувал на фактот што првите организирани облици на воспитно-образовните процеси се појавиле токму под покровителство на религиите. Притоа видовме и дека кај некои вакви артикулации дури се забележани и сегменти од педагогијата (на пример пораки учителите да не ги тепаат учениците, постарите ученици да им помагаат на помладите и сл.).

Вториот аспект се однесува на сегашноста. Денес во повеќе делови на светот постојат организирани облици на воспитно-образовниот процес, кои се под покровителство на религиозните организации. Тие практично претставуваат облик на социјално-педагошко дејствување затоа што претставуваат воспитно-образовен процес вон училиштето и семејството.

7. ЗАКЛУЧОК

Секоја сериозна религија обрнувала посебно внимание на односот кон потребите на сиромашните, болните и другите категории незаштитетни лица. Ваквиот однос јасно бил потенциран во светите книги и ракописи на религиите и ваквите хумани пораки имале директно влијание врз свеста на многубројните верници на тие религии, кои благодарение на тоа, преземале практични активности за пружање помош на оние на кои им била потребна. Благодарение на пораките од религиите се појавиле и првите болници за бесплатно лекување, како и првите прифатилишта за сиромашни и домови за сирачиња. Ваквата добротворна социјална активност, со текот на вековите, ќе доведе и до појавата на социјалната работа.

Од друга страна религиите оставиле свој значаен белег и во воспитно-образовната сфера, не само преку воспитно-образовните пораки и поуки што ги артикулирале, туку и преку првите организирани облици на воспитание и образование кои потекнувале токму од религиозните институции. Така било во различни делови од светот.

Влијанието на религиите во социјалната педагогија може да се разгледува од два аспекта и тоа:

- 1) Преку историски аспект. Веќе видовме дека религиите уште од најраните времиња вршеле влијание врз колективната човекова свест за подоцнежното прифаќање на практичните дејности на организираната социјална работа и на социјалната педагогија, како составен дел од социјалната работа. Секоја од овде наведените религии, преку своите институции и официјални артикулации, ги поттикнувала луѓето на добротворна и хуманитарна дејност преку помош на гладните, сиромашните и сите други на кои им е потребна помош. Со ова религиите одиграле значајна улога токму во социјалната сфера на човековото битисување. Тие биле први идејни поттикнувачи во историјата на човештвото кои организирано дејствувале во насока на социјалните активности. Ваквото дејствување секако дека оставило своја трага и се пренесувало во свеста на сите идни генерации што на крајот довело до создавањето на организираната социјална работа и социјална педагогија. Значаен придонес во историското влијание на религиите врз појавата на социјалната работа и социјалната педагогија, секако дека претставуваат и воспитно-образовните поуки и пораки,

кои главно се однесувале на моралното однесување, кои исто така биле артикулирани од страна на религиозните институции уште од најстарите времиња, за што веќе наведовме бројни податоци. Со ова се заокружува историската улога на религиите во создавањето на социјалната работа и на социјалната педагогија, како составен дел од социјалната работа. Имено, религиите преку своите институции и организирани артикулации, практично дејствувале и врз социјалната и врз воспитно-образовната сфера, а овие две сфери денес го сочинуваат фундаментот на социјалната педагогија (која воедно е и социјален и воспитно-образовен процес).

2) Религиите имаат и друго ниво на поврзаност со социјалната педагогија. Имено, познато е дека преку своите институции, нема религија која не врши воспитно-образовна дејност (преку одржувањето вон-наставни предавања, курсеви, проповеди и сл.). Бидејќи голем дел од оваа воспитно-образовна дејност се врши вон училиштето и вон семејството, слободно можеме да кажеме дека оваа воспитно-образовна дејност (барем делумно) може да се третира како социјално-педагошка активност затоа што видовме дека (спроед релевантни дефиниции) социјалната педагогија е третирана како трето воспитно-образовно подрачје, токму заради фактот што таа претставува воспитно-образовен процес вон семејството и училиштето.

На крајот да заклучиме дека нема сомнение дека религијата оставила свое значајно влијание и врз појавата на социјалната педагогија што претставува уште еден силен доказ за грандиозната улога на религијата врз човековата култура низ историјата.

Што се однесува до Македонија, видовме дека и нашата земја целосно се вклопила во овој процес. Уште од антиката, па преку Средниот и Новиот век, Македонија дала значајни дејци кои во практика истовремено вршеле и социјална и воспитно-образовна дејност и тоа под покровителство на религијата. Притоа некои од нив со својата дејност далеку ги надминале границите на нашата земја при што оставиле културна трага и среде други народи.

8. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

AIEJI, European bureau of the International association of social educators (2005), *A Common Platform for Social Educators of Europe* (26.05.2005).

Analects of Confucius by William Edward Soothill (Yokohama: Fukuin Printing Co, 1910).

Андреев Љ. (1993), „Историја на македонската литература“, Скопје

Aristotle, *Politics*

Библија (на македонски) <http://www.mkbible.net/>

Blatchford, P., Kutnick, P., Baines, E. and Galton, M. (2003) 'Toward a social pedagogy of classroom group work', *International Journal of Educational Research*.

Blackwell, Fritz (2004), *India: A Global Studies Handbook*, United States of America: ABC-CLIO, Inc., ISBN 1-57607-348-3.

Boddy, J. (2003). *Working with children: social pedagogy and residential child care in Europe*. London: University of London.

Boddy, J., Cameron, C., Moss, P., Mooney, A., Petrie, P. & Statham, J. (2006). *Introducing Pedagogy into the Children's Workforce*. Maidenhead: Open University Press.

Bouillet D., Uzelac S. (2007), *Osnove socijalne pedagogije*, Skolska knjizhga, Zagreb,

Book of Leviticus (Lev.).

BRITANNICA (Encyclopedia)

Buddhist Studies, Buddhist Ethics (2008) <http://www.buddhanet.net/e-learning/budethics.htm>.

Влахчев, Тодор (1995), *Светите Климент и Наум Охридски како лечители*, Брегалничка епархија, Штип.

Galuske, Michael (2009), *Methoden der Sozialen Arbeit: Eine Einführung*. Auflage: Juventa.

Gunther, K. H. (1994), Friedrich Adolph Wilhelm Disterweg, *Thinkers on Education*, Paris , UNESCO.

Gustavsson, A., Hermansson, H.-E., & Hamalainen, J. (2003). *Perspectives and Theory in Social Pedagogy*. Gothenburg: Daidalos ...

Department for Education and Skills (2005) *Children's Workforce Strategy. A strategy to build a world-class workforce for children and young people*, London: Department for Education and Skills.

<http://www.dfes.gov.uk/consultations/downloadableDocs/5958-DfES-ECM.pdf>

Донски, Александар. (2005) „Сите светители од Македонија“, Ѓаконија, МПЦ, Скопје.

Encyclopedia of Public Health

"Essential Confucius" (1992) transl. by Thomas Cleary, Harper San Francisco.

Jackson, R. (2006). *Holistic Special Education: Camphill Principles and Practice*. Edinburgh: Floris Books.

Јесипов Г. К. Гончаров, Н. К. (1949) „Педагогика“, Знање, Београд,

Кајдамов, Костадин (1994) „Теодосиј Синаитски“, Дојран.

Cameron, C. (2004), *Social Pedagogy and Care*, Journal of Social Work

Cameron, C. and Boddy, J. (2005) With Heart, Head and Hands. *Community Care*, 19th – 25th May 2005.

Cannan, C. Berry. L. Lyons, K. (1992), *Social Work and Europe*, London, Macmillan.

Columbia Encyclopedia

Katz Lisa "Tzedakah: More than Charity"http://judaism.about.com/od/beliefs/a/tzedakah_what.htm

Kliuchevsky Basil: "Study of Russian history" http://www.stjohndc.org/Russian/who/e_8711.htm

Kobolt, A. (1997), *Teorijske osnove socijalno-pedagoskih intervencija*, Krit i socijalna integracija.

Конески, Блаже (1959), „Кон македонската преродба“, Скопје

Конески, Блаже (1966), „Книга за Климент Охридски“, Кочо Рацин, Скопје.

Kornbeck, J. & Rosendal Jensen, N. (2009). *The Diversity of Social Pedagogy in Europe*. Bremen: Europäischer Hochschulverlag.

Kornerup, H. (2009). *Milieu-therapy with children*. London: National Children's Bureau.

Куран http://gusic.tripod.com/kuran_bos/index.htm

Layard, R. and Dunn, J. (2009) *A Good Childhood: Searching for Values in a Competitive Age*. London: Penguin.

Lifton, B. J. (1988). *The King of Children: A Biography of Janusz Korczak*. London: Chatto & Windus.

Malaguzzi, L. (1993). History. Ideas and Basic Philosophy. In C. Edwards, L. Gandini & G. Forman (Eds.). *The Hundred Languages of Children*. Norwood: Ablex.

Marburger, Helga (1979), *Entwicklung und Konzept der Sozialpädagogik* München.

Marburger, H. (1987), *Razvoj i koncepti socijalne pedagogije*, Zagreb, Fakultet za defektologiju Sveucilista u Zagrebu.

Marx, Karl. 1844. *A Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Right*, *Deutsch-Französische Jahrbücher*, February.

Merson, J.,(1990) *The Genius That Was China: East and West in the Making of the Modern World*, (Overlook Press).

Mollenhauer, K. (1964). *Einführung in die Sozialpädagogik*. Weinheim: Beltz Verlag.

Мухаммед ел-Газали КАРАКТЕРОТ НА МУСЛИМАНОТ

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:SkZcaJ0n680J:www.makislam.info/makislam/Knigi/karakterot.doc+%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BB+%D0%B8+%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0+%D1%83+%D0%9A%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%83&cd=3&hl=mk&ct=clnk&client=firefox-a>

McGrew Roderick (1985) *Encyclopedia of Medical History* (Macmillan)

Petrie, P. (2004). *Pedagogy: a holistic, personal approach to work with children and young people, across services: European models for practice, training, education and qualification*. London: University of London.

Petrie, P., Boddy, J., Cameron, C., Wigfall, V. & Simon, A. (2006). *Working with Children in Care - European Perspectives*. Maidenhead: Open University Press.

Petrie, P. & Simon, A. (2006). Residential care: lessons from Europe. In E. Chase, A. Simon & S. Jackson (Eds.). *In Care and After: a Positive Perspective*. London: Routledge.

Petrie, P., Boddy, J., Cameron, C., Heptinstall, E., McQuail, S., Simon, A. & Wigfall, V. (2009). *Pedagogy - a holistic, personal approach to work with children and young people, across services: European models for practice, training, education and qualification*. London: Institute of Education .

Plato, *The Laws*, 1953 edition I

Plato, *Protagoras*, 1953

Plato, „The Republic“, 1961 edition

Plutarch, *The Education of Children*, 1927 edition

Plutarch, Lives,

Prabhu, Joseph (2006), "Educational Institutions and Philosophies, Traditional and Modern", *Encyclopedia of India (vol. 2)* edited by Stanley Wolpert, 23–28, Thomson Gale: ISBN 0-684-31351-0.

Pope Picks Michelangelo To Paint Chapel Ceiling by Rick Bromer; OLD NEWS (ISSN 1047-3068) Susquehanna Times & Magazine

„Преродбенски портрети“ (2003), Скопје

Riché, Pierre (1978): "Education and Culture in the Barbarian West: From the Sixth through the Eighth Century", Columbia: University of South Carolina Press, ISBN 0-87249-376-8.

Roderick E. McGrew (1985) *Encyclopedia of Medical History* (Macmillan)

Shermer, Michael (2004). *The Science of Good and Evil*. ISBN 0805075208.

Smith, M. (1988) *Developing Youth Work. Informal education, mutual aid and popular practice*, Milton: Keynes: Open University Press.

Smith, M. (2009). *Re-Thinking Residential Child Care*. Bristol: Policy Press. copyright by ThemPra Social Pedagogy, 2009

STATEMENTS ON AND ABOUT POVERTY, HUNGER, HELPING AND CHARITY FROM THE ANALECTS OF CONFUCIUS (Quotations in this collection are from *The Essential Confucius*, transl. by Thomas Cleary, Harper SanFrancisco, 1992)

Stewart, D. S. (1987) *Adult Learning in America. Eduard Lindeman and his agenda for lifelong education*, Malabar, Florida: Krieger.

Стојчев, Ванче (2000) „Воена историја на Македонија“, Скопје.

Sunker, H. and Otto, H-U. (eds.) (1997) *Education and Fascism. Political identity and social education in Nazi Germany*, London: Taylor and Francis

Talmud

Трајановски А. (2001), „Црковната организација во Македонија и движењето за возобновување на Охридската архиепископија од крајот на XVIII и во текот на XIX век – до основање на ВМРО“, Скопје

US History Encyclopedia

Uzelac, S. (1995) *Socijalna edukologija – osnove socijalne edukologije mladih s poremetcajima u socijalnom ponasanju*, Zagreb, Sagena.

Ушински К. Д. (1875), „Избрана педагошка дела“.

Филдишевски П., Тунтев П. (1985) *Психијатриски традиции во манастирот Свети Наум, Охрид*.

Hamalainen , J. (2003), The Concept of Social Pedagogy in the Fields of Social Work, *Journal of Social work*

"Heart of Hinduism" (2004), <http://hinduism.iskcon.com/practice/704.htm>; Copyright: ISKCON Educational Services

Hindu Religion on Poverty and Charity, Author: Dr H V S Shastry Publication: Hindu Council, UK, Date: August 25, 2007 URL: <http://www.hinducounciluk.org/newsite/circulardet.asp?rec=49>

Хомер, *Илијадата*

<http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=699&letter=C&search=compassion> |The Jewish Encyclopedia

<http://www.foodbankrockies.org/site/DocServer/confucianism.pdf?docID=1341>

http://www.ipf.unze.ba/fileadmin/user_upload/TEKSTOVI/NPP_SP__bosanski.pdf

Waley, A. (1958), *The Way and Its Power: A Study of the Tao Te Ching and Its Place in Chinese Thought*, Grove Press. ISBN 0-8021-5085-3.

Watters. Thomas (1904), *On Yuan Chwang's Travels in India*. Vol. I, London

Wheeler: "*Early India and Pakistan*" (1968), Thames and Hudson